

आत्मदेवतया सह गणेशनाथिका खेता रक्षो पूज्यास्तुष्टोऽश ब्रह्मणीकमलेंदुसौम्य
 मोहेश्वरी लीलया कौमारी रिपुद्वयनाशन करी चक्रायुधा वेहवी वाराही घनघोर घर्घ
 वी चैंद्री नवशायुधा वामुंडा गणनाथ उद्र सहितारक्षंति वीमातरः दक्षिणा अघेहत्या
 कृतायाः गणपतिसहितगोव्यादिवोडशमातृपूजायाः सा दुर्गपार्थदंसा दक्षिणां ब्राह्मणा
 भोदातु महमुत्सजे मंत्रपाठः ॐ समखेधिया संदक्षिणायो नुचक्षसा मामत्रायुः प्र
 मोषीर्माऽअहंतववीरं विधेयतव देविसंदक्षि अवेअं वि के वा लिकेन मानयति कश्चन स
 सत्यश्विकः सुभद्रिकां कां पीलवासिनीम् इति मातृपूजा अथाभ्युदयिकश्राद्धः
 तत्र कर्त्ता उदङ्मुख उपविश्या चम्य कर्म कुर्यात् तत्र सर्वकर्म प्रादक्षिण्येन कार्यम् स्व
 दक्षिणभागे कर्मपात्रस्थापनं ॐ भूरसि भूमिरस्य दितिरसि विश्वधाया विश्वस्य भुवनस्य ध
 री पृथिवी यश्च पृथिवी दृष्टं दृष्टिर्वीमादिष्टं सीरिति भूमिं स्पृष्ट्वा आसनं दूर्वात्रयं आस
 नोपरि पात्रं पात्रे पवित्रं पवित्रे स्थो वेह्वो इति दूर्वाकांडत्रयं शनो देवीति जलं ॐ शनो

देवीरमि वृय आपो भवंतु पीतये शंयोरमि स्ववंतु नः गंध पुष्पाक्षतादितूष्णी निक्षिपेत्
फर्मपात्रं सुसंपन्नं २ तेन जलेनात्मानं आभ्युक्ष्य कश्चादसामग्री च संशोक्ष्य प्राणानाथम्य
पुंडरीकाक्षाय नमः ३ अपवित्रं पवित्रो वा इति देवताभ्य इति त्रिजपः ॐ देवताभ्यो देव
ताभ्यो देवताभ्यो नमो नमः नमः स्वाहाये स्वाहाये नित्यं सेवनं सेनमः ३ सप्तधा धादशा
र्क्षु मृगाः ४ कालं जरे गिरी चक्रवाकाः शरदीपे हंसाः सरसिमानसे तेषां जाता कुक्षेत्रे ब्राह्म
णा वेदपारगाः प्रस्थिता दीर्घमधानं धूयं किमवसीदथ आदिकाले गवां ध्यात्वा ध्यात्वा देवंगस्य
धरं मनसा च पितृन् ध्यात्वा ततः आभ्युक्ष्य कश्चादं समाचरेत् ॐ सोमस्य नीविरसि विस्मो शम्भो
सि शर्मय जमानस्य द्रस्य यो निरसि सुसस्या स्कृषी स्कृधि इति दूर्वाकांडत्रयं यवपुष्पाक्षतगंधं
रक्षित्वा वंधयेत् दक्षिण कक्षां दिग्वधनं दूर्वाकांडत्रयेण ॐ अग्निष्वात्ताः पितृगणाः प्राचीर
मेदिनां तथा वहिषदः पांतु यामो वै पितरः स्थिताः प्रतीची माज्यपास्त दत्त उदीची मपि स
रक्षो भूत पिशाचैभ्यस्तथैवा सुरदोषतः सर्वत आधिपसेषां यको रक्षां करोतु मे तिलकर

नाम

५

देति जान्दमरक्षंतुराक्षसाः पंक्तिर्वैश्रोत्रियो रक्षेदतिथिः सर्वरक्षकः दुष्टदृष्टिनिपा
॥ इमादीनां पवित्रतास्तु प्रतिज्ञा ॐ विष्णुः ३ देशकालौ संकीर्त्य अमुकशर्मा अहं अ
गोत्राणां मातृपितामहीप्रपितामहीनां अमुकामुकदेवीनां नां दीमुखानां तथा अमुकगो
त्राणां पितृपितामहप्रपितामहानां अमुकामुकदेवानां नां दीमुखानां तथा अमुकगोत्राणां मा
तामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहानां अमुकामुकदेवानां सपत्नीकानां नां दीमुखानां अमुकक
र्मणि पूर्वांगत्वेन सत्यवसुसंज्ञकविश्वदेवपूर्वकं आभ्युदयिकश्राद्धं संक्षिप्तसंकल्पविधिना क
रिष्ये ॐ कुतुब्धेति प्रतिवचनं आसनदानं उत्तरवृद्ध्या इदं अमुकगोत्रास्मन्मात्रादित्रय
अमुकगोत्रास्मात्पित्रादित्रय अमुकगोत्रास्मन्मातामहादित्रयश्राद्धसंबन्धिनां सत्यवसुसंज्ञका
नां विश्वेषां देवानां इदमासनं को न मो वृद्धिरश्रिये अमुकगोत्राणां मातृपितामहीप्रपितामहीनां
अमुकामुकदेवीनां नां दीमुखानां इदमासनं को न मो वृद्धिरश्रिये तथा अमुकगोत्राणां पितृपिता
महप्रपितामहानां नां दीमुखानां इदमासनं को न मो वृद्धिरश्रिये अमुकगोत्राणां मातामहप्र
मातामहवृद्धप्रमातामहानां अमुकामुकदेवानां सपत्नीकानां वसुतुद्रादित्यस्वरूपाणां इदमा

मास नं वो न मो २ वृद्धि २ श्रिये पूजनं ३ सप्त ऋषयः प्रतिहिता ४ शरीरे सप्तरक्ष तिसद
मप्रमादं सप्ताप ४ स्वपतो लोकमीयुस्तत्र जायतो अस्वप्रवो सत्रसंदे संदेवो यथे मां वाचं कल्प
णी मावदानि जनेभ्यः ब्रह्मराजन्वा ७ श्रुदाय चार्या यच आय वारणाय च प्रियो देवानां दक्षि
णये दातुरिह भूया समये मे कामः समृध्यतताम् गंधधूपदीपसंकल्पः अथेह अमुकगो
त्रमात्रादित्रय अमुकगोत्रपित्रादित्रय अमुकगोत्रमातामहादित्रय आह संवंधि सत्यवसु
संज्ञकेभ्यो देवा आसता र्वनविधौ इमान्यनुलेपन पुष्यधूपदीपादी नियथा विभागं वो न मो २
वृद्धि २ श्रिये अमुकगोत्रा ४ मातृपितामही प्रपितामह ४ अमुकामुकदेव ४ नांदी मुख ४ अमुक
गोत्रा ४ पितृपितामह प्रपितामह ४ अमुकामुकदेवाः नांदी मुखः अमुकगोत्रा मातामह प्रमाता
मह वृद्ध प्रमातामह अमुकामुकदेवा ४ सपत्नीका वसुतुद्रादित्यस्वरूपाः अर्वनविधौ इमान्यनु
पुष्यधूपदीपादी नियथा विभागं वो न मो २ वृद्धि २ श्रिये अन्नं चतुर्द्द्विभज्य संशोक्ष्य अथेह
गोत्रमात्रादित्रय अमुकगोत्रपित्रादित्रय अमुकगोत्रमातामहादित्रय आह संवंधिभ्यः
सुसंज्ञकेभ्यो देवेभ्यः इदमन्नं यथा विभागं न मो २ वृद्धि २ श्रिये अमुकगोत्राभ्यः मातृ

राम

६

महीप्रपितामहीभ्यः अमुकामुकदेवीभ्यः नांदीमुखाम्यः इदमामानं यथाविभागं नमो २ वृद्धिः
अमुकगोत्रेभ्यः पितृपितामहप्रपितामहेभ्यः अमुकामुकदेवेभ्यः वसुत्रुद्रादित्यस्वरूपेभ्यः
नामानं यथाविभागं नमो २ वृद्धिः २ श्रिये अमुकगोत्रेभ्यः मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहे
भ्यः अमुकामुकदेवेभ्यः सपत्नीकेभ्यः वसुत्रुद्रादित्यस्वरूपेभ्यः इदमामानं यथाविभागं नमो २
वृद्धिः २ श्रिये सप्तऋषय इति पूजनं दक्षिणासंकल्पः अमुकगोत्रमात्रादित्रय अमुकगोत्र
पित्रादित्रय अमुकगोत्रमातामहादित्रय आद्यसंबन्धिनां सत्यवसुसंज्ञकानां विश्वेष्वादेवानां प्रीतये
कृतस्य आभ्युदयिक आद्यस्य साद्रुण्यार्थं इमां द्वा मलकनिः कयिली दक्षिणां यथाविभागं नमो
मो २ वृद्धिः २ श्रिये अमुकगोत्राणां मातृपितामहीप्रपितामहीनां अमुकामुकदेवीनां नांदीमुखा
नां तथा अमुकगोत्राणां मितृपितामहप्रपितामहानां नांदीमुखानां तथा अमुकगोत्राणां मातामह
प्रमातामहवृद्धप्रमातामहानां अमुकामुकदेवानां सपत्नीकानां वसुत्रुद्रादित्यस्वरूपाणां कृतस्य
नांदीमुख आद्यस्य साद्रुण्यार्थं इमां द्वा क्षामलकनिः कयिली दक्षिणां यथाविभागं नमो २
वृद्धिः २ श्रिये स्वतिलकं सत्यानुष्ठानसंपन्नाः सर्वदा यज्ञबुद्धयः पितृमातृपराश्रयैव संत्वस्मत्

७

ल जानराः मद्रमस्तु शिवं कास्वीति विशेष पूजा आयुः प्रजो धनं विद्यां स्वर्गं मोक्षं सुखा
 निवृत्तं यथैतत्तथा राज्यं नृणां प्रीताः पितामहाः सप्त ऋषयश्चेति यथेमां वाचः देवताभ्येति ३
 त्रिजयेत् इदमाभ्युदयिक आहुतं तत्सुकृतमस्तु यत्न कृतं तत्तत्प्रीतिविष्णोः प्रसादाद्वा ह्य
 एतां प्रसादात्सर्वं परिपूर्णमस्तु अस्तु परिपूर्णम् आमावाजस्येति प्रदक्षिणी कृत्य विमर्ज
 येत् आचमनं यस्य स्थलेति येत् इत्याभ्युदयिक आहुतं अथ पुण्याह वाचनं अथैह
 देशकालोऽस्मृत्वा अमुक कर्मणि पूर्वांगेन ब्राह्मणं दास्य पुण्याहं वाचयिष्ये तत्र ब्राह्मणानां पू
 जनं वरणां च करिष्ये उत्तरं वृद्धास्थितान् ब्राह्मणान् गंधादिना सं पूज्य एभिर्गंधाक्षतपुष्प
 पूजां फलद्रव्यैः पुण्याह वाचनार्थं युष्मानहं वृत्ते वृतास्मरति प्रत्युक्तिः एवं वृत्वा अंजलिं व
 ध्या ॐ भो ब्राह्मणाः मम अमुक कर्मणि गृहे पुण्याहं भवंतु पुर्वं तु ३ एवं सर्वत्र उक्तं च पुण्या
 हं स्वस्ति वचनं ऋद्धिर्वृद्धिस्ततो भवेत् कल्याणं वैवश्रीरस्तु शान्तिः सर्वं कर्म सु ॐ पुण्याहं ३
 न मा देव जनाः पुनंतु मनसा धियः पुनंतु विश्वा भूतानि जात वेदः पुनीदिमां ॐ भो ब्राह्म
 णा मगदे स्वस्ति भवंतु पुर्वं तु ३ ॐ स्वस्ति ३ ॐ स्वस्ति न इन्द्रो वृद्ध भवाः स्वस्ति नः पूषा वि

राम

७

दाः स्वस्ति नस्तार्क्षोऽरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॐ भोग्राह्मणाममगृहे क
तो बुवंतु ३ ॐ मृध्यतां ३ ॐ सत्रस्य ऋदिरस्य गन्म ज्योतिरमृता अभूम दिव पृथिव्या अ
नुहामाविदाम देवान् स्वर्ज्योतिः भोग्राह्मणाममगृहे कल्याणं भवतो बुवंतु ३ ॐ कल्याणं ३
यथेमां वाचं कल्याणीमावदानि जनेभ्यः ब्रह्म राजन्याभ्यां शूद्राय चार्थाय स्वाय चारणाय
च प्रियो देवानां दक्षिणायै दातुरिह भूयात्समयं मे कामः समृध्यतां भोग्राह्मणाममगृहे वृद्धिं भवं
तो बुवंतु ३ ॐ वृद्धतां ३ ॐ ज्येष्ठं च मे आधिपत्यं च मे मनु अमे भाम अमे भश्च मे ये मा च मे म हि
मा च मे वरि मा च मे प्रथि मा च मे वर्धि मा च मे दाधि मा च मे वृद्धं च मे वृद्धिश्च मे यज्ञेन कल्प्यतां
भोग्राह्मणाममगृहे श्रीरस्त्विति भवतो बुवंतु ३ ॐ श्रीरस्तु ३ ॐ मनसः काममाहूतिं वाचः
सत्यमशीय पशूनां रूपमन्नरसो यज्ञः श्रीश्रयतां ॐ भोग्राह्मणाममगृहे शान्तिं भवतो
बुवंतु ३ ॐ शान्तिः ३ ॐ घोः शान्तिरंतरिक्षं शान्तिः पृथिवी शान्तिरापः शान्तिरोषधयः शान्तिः

तिर्वनस्पतयः शान्तिर्विश्वे देवाः शान्तिर्विश्वे शान्तिः सर्वं शान्तिः शान्तिरेव शान्तिः सामा शान्तिरे
धिः सुशान्तिर्भवतु विश्वानि देवसवितुर्दुरितानि परासुव यद्द्रव्यं तन्न आसुव पुराणा हसं पति
रस्तु अत्र आचार्य ब्रह्मणो वरुणं अद्ये हेत्यादि अमुक कर्मणि आचार्य कर्म कर्तुं ताम
हं वृणे आचार्यस्तु यथा स्वर्गो जायाते तां वृहस्पतिः तथा त्वं समयजेऽस्मिन् आचार्यो भव
सुव्रत अमुक कर्मणि ब्रह्म कर्म कर्तुं तामहं वृणे यथा चतुर्मुखो ब्रह्मा ऋत्विक् साध्वे - क
र्मणि ऋत्विक्त्वेन तामहं वृणेति प्रत्येकं ऋत्विजामपि वरुणम् अथ कलशस्थापनं ग्रह
या अग्नेर्वा ईशानभागे सुव्रतं धातुमयं मन्त्रयं वा कलशं दध्यक्षत वर्चितं स्थापयेत् तत्र मंत्राः
शौचैरिति भूमिं स्पृष्ट्वा ॐ महीधोः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्षितां विपृतानो भूमीमभि अथ
रक्षित्वा ॐ ओषधयः समवदंत सोमेन सह राजा यस्मै हृणोतु ब्राह्मणस्त ए राजन्यारया
अथ कलशस्थापनं ॐ आजिघ्र कलशं मेघात्वा विशं विद्वः पुनर्हृजानि वर्तस्व सानः

राम

८

धुसोत्रुधारापयस्वतीपुनर्माविशताद्रयिः जलेनापूरणं ॐ वज्रुणस्योतंभनमसिबु
स्त्रंभसर्जनीस्थोवज्रुणस्यऋतसदनसिबुणस्यऋतसदनमसिबुणस्यऋतसदनमा
अथब्रह्मस्थापनं ॐ आब्रह्मन्ब्राह्मणे ब्रह्मवर्चसी जायतामाराधुराजन्यः शूरइव्यो
तव्याधीमहारेथोजायतां दोग्धीधेनुर्कोहानद्वानाशुः सतिः पुरंधीयोवाजिस्सूरथेष्टाः समे
योयुवास्यजयमानस्यवीरोजायतां निकामेनिकामेनः पर्जन्योवर्षते फलवत्योनः क्रवधयः प
व्यंतांयोगक्षेमोनः कल्पतां अथगंधं ॐ गंधद्वारांदुराधर्मानित्यपुष्टांकरीषिणी ईश्वरी
सर्वभूतानां तामिहोपकृते श्रियं अथदूर्वा ॐ कांडाकांडासरोहंतीपुत्रुषः पुत्रुषस्परि ए
वानेदूर्वप्रतनुसहस्रेणशतेनच अथफलं ॐ वाफलिनीर्वा फला अपुष्पायाश्चपुष्पिणी
पृहस्पतिप्रसूतास्तानोमुंचत्व एहसः अथपंचपद्मवाः ॐ अश्वत्थेकोनिषदनं परीकोवस
तिः रुताः गोमाजयिकिलासथपसनवथपूत्रुषं अथसर्वोषधः हरिद्रवा ॐ वाओ
षधीः पूर्वाजातादेवेभ्यस्त्रिपुगंपुरा मनेनुवभूणामह ए शतंधामानिससव अथपंचमृ
दः ॐ स्योनापृथिविनोभवानृक्षरानिवेशानि यक्षानः शर्मसप्रथा अथपंचरत्नानि प

रिवाजः पतिः कविरिति हव्या न्यक्रमीत् दधद्रत्नानि दाश्रुषे अथपयः ॐ पयः पृथिव्यं
 पयः ओषधीषु पयो दिव्यं तरिक्षे पयो दाश्रुषे पयः स्वतीः प्रदिशः संतु मत्सं अथ दधि ॐ दधिका
 रोगं अकारि वं जिह्वोरग्न्यस्य वाजिनः सुरभिणो मुखाकरत्परा आयूः ॐ विता रिषत् अथ
 घृतं ॐ घृतवती भुवनानामभिधियो वीर्यं मधु दुधे सुपेशसा घावा पृथिवी वतु रास्य घ
 र्मणा विष्कविते अजरे भूरिते जसा अथ हिरण्यं ॐ हिरण्यगर्भः सप्तवर्तताम्रे भूतस्य जा
 तः पतिरेक आसीत् सदाधार पृथिवी घामुते मा कसे देवाय हविषा विधेम अथ वस्त्रं ॐ
 यदभ्यय वासवः उपस्तृणं त्यधिका सं ज्या हिरण्यान्यस्मै संवानु मर्दन्तं पट्टी शं प्रिया देवे
 जायामयंति पुवा सुवासा वा अथ उपरिधान्य पूर्ण पात्रं ॐ पूर्णं दधी परायत सुपूरा
 त रापत वस्त्रे वविकीरा वहा इव मूर्जं ॐ शतक्रतो ततः कलशाभिर्मंत्रां कल
 सुखे विष्णुः कंठे रुद्रः समाश्रितः मूले तस्य स्थितो ब्रह्मा मध्ये मातृगणाः स्रताः कु
 ञ्जगाराः सप्त सप्तदीपा वसुंधराः अग्ने देव यजुर्वेदः सामवेदो हयवर्णः अग्रेष्ठ

राम

८

ताः सर्वे कलशं तु समाश्रिताः सर्वे समुद्राः सरितस्तीर्थानि जलदानदाः आयांतु य
नस्पदुरितक्षयकारकाः कलशप्रार्थना देवदानवसंवादे मथ्यमाने महोदधौ उत्प
न्नसितधातुं भविष्यते विष्णुना स्वयं त्वत्तोये सर्वतीर्थानि देवाः सर्वे त्वयि स्थिताः त्वयि तिष्ठं
ति भूतानि त्वयि प्राणाः प्रतिष्ठिताः शिवस्वयं त्वमेका सिद्धिस्तु त्वं च प्रजापतिः आदित्यावस
कोऽद्राविश्वे देवा मनुजानाः त्वयि तिष्ठंति सर्वे पितॄः कामफलप्रदाः त्वत्प्रसादादि मयं शंका
र्तुमीदं जलोद्भव सान्निध्यं कुतः मे देव प्रसन्नो भव सर्वदा स्थिरो भव वीर्यगुणः आशु भव वाज्यव
न् पृथुर्भव सुखद त्वमग्ने पुरीषवाहन एतंत इति प्रतिष्ठा ब्रह्मन् इहा गच्छ ब्रह्म सोममः
वनुरा इहा गच्छ इति च तत्कायामीति वनुरा यनमः ततः वाचादि कलशे परिनाम मंत्रेण
वेदिक मंत्रेण वानवग्रहाणां पूजनं च आदित्याय नमः सोमाय नमः भोमाय नमः बु
धाय नमः वृहस्पतये नमः शुक्राय नमः शनैश्चाय नमः राहवे नमः केतुभ्यो नमः
अग्निदेवताभ्यो नमः प्रत्यग्निदेवताभ्यो नमः एवं धूपदीपादिभिः संपूज्य नीराज्य पुष्पांज
लिभिः प्रार्थयेत् (ॐ) ब्रह्मा मुनिरिस्त्रिपुरांतकारिर्भानुः शशी भूमि सुतो वृधश्च गुरुश्च शु

१०

क्रः शनिराहुकेतवः सर्वग्रहाः शान्तिकारामवन्तु सूर्यः शौर्यमथेदुरिन्द्रपदवीस नमंगलं मं
गलः सुदुर्द्धिचवुधोगुत्रुश्वगुत्रुतांशुकः शुभं शंशनिः राहुर्वाहुवर्तकं रातुसततं केतुः कु
लत्पोलन तिनित्यं प्रीतिकारामवन्तु समीते सर्वे नृकलाग्रहाः आयुश्च विद्यां च तथा सुखं च धर्मा
र्थलाभो वद्रुपुत्रतां च शत्रुक्षयं राजसुपूजितां च दुष्टाग्रहाः क्षेमकरामवन्तु विसर्जयेत् अ
थ ग्रहपूजाविधिर्निश्चयेत भूमिपरिग्रहं कृत्वा तत्र यजमानहस्तेन विंशतिहस्तदीर्घां दशह
स्तायतां शालां षोडशहस्तं द्वादशहस्तं दशहस्तं वामं डपं निर्माय तदीशानुभागे हस्तमितां वि
तस्तुष्टितां मेखलाद्वययुतां ग्रहवेदिं कुर्यात् तन्मध्ये अष्टदलं कमलं निर्माय तत्तद्वर्णाचूले
न पूरयित्वा कर्त्तव्यां पत्रेषु च प्रतिमासु दध्यक्षतपुं जेषु वा ततदाकारेण ग्रहाणां आवाह
नादिकुर्यात् तद्यथा मध्येवर्तुलाकारे रक्तद्वादशांगुले प्राङ्मुखं सूर्यं रक्तपुष्पाक्षतैः ॐ भूर्भु
वः स्वः कलिंगदेशोद्भवकाश्यपसगोत्रसूर्य इहागच्छ इह तिष्ठेति स्थापयेत् ततः आग्नेयं च
त्रैचतुरंगुले वेते वेतमंडले प्रत्यङ्मुखं सोमं वेतपुष्पाक्षतैः ॐ भूर्भुवः स्वः यमुनातीरो
प्रात्रेयसगोत्रसोम इहागच्छ इह तिष्ठ ततो दक्षिणे त्रिकोणे अंगुले रक्तं भोमं रक्तगंधाक्ष

राम

१०

ॐ भूर्भुवः स्वः अवंतिदेशो द्रवभारहाजसगोत्रमोमइहागच्छइहतिष्ठ ततोऽ
वाणाकारेचतुरसेपीतेमंडले उदङ्मुखं बुधं पीतपुष्पाक्षते ४ ॐ भूर्भुवः स्वः म
धुदेशो द्रवत्रिंशुसगोत्रबुधइहागच्छइहतिष्ठ तत उत्तरेचतुरसे षडंगुले पीतं उ
दङ्मुखं पीतपुष्पाक्षते ॐ भूर्भुवः स्वः सिंधुदेशो द्रवत्रिंशुसगोत्रबुधइहाग
च्छइहतिष्ठ ततः पूर्वपंचकोणमंडले श्वेतं प्राङ्मुखं शुक्लपुष्पाक्षते ॐ भूर्भुवः स्वः
भोजकठदेशो द्रवभार्गवसगोत्रशुक्रइहागच्छइहतिष्ठ ततः पश्चिमं षडंगुले कृष्णमंड
ले प्राङ्मुखं शनिं कृष्णपुष्पाक्षते ४ ॐ भूर्भुवः स्वः सोमदेशो द्रवकाश्यपसगोत्रशने
श्वरइहागच्छइहतिष्ठ ततो नैऋत्ये सूर्याकारे द्वादशांगुले कृष्णमंडले दक्षिणाभिमुखं
राहुं कृष्णगंधपुष्पाक्षते ॐ भूर्भुवः स्वः राहीनपुरदेशो द्रवपेठीनसिसगोत्रराहो
हागच्छइहतिष्ठ ततो वायव्ये ध्रुवाकारे ध्रुवे षडंगुले मंडले दक्षिणाभिमुखं ध्रुवकेतुं ध्रु
वपुष्पाक्षते ४ ॐ भूर्भुवः स्वः अंतर्वेदी समुद्रवजेमिति सकगोत्रकेतो इहागच्छइहतिष्ठ

११

केतूनां बहुत्वेऽपि पूजाद्यैः एकमेव देवतात्वं सर्वग्रहाः आदित्याभिमुखस्थाः अथा
 धिदेवताः ॐ भूर्भुवः स्वः इत्युक्ता सर्वत्र सूर्यदक्षिणार्धे ईश्वर सोमद० उमा० भोम
 द० गुहं० बुधद० विसुं० गुतुद० ब्रह्माणं० शुक्रद० इंद्रं० शनिद० यमं० राहुद० कालं०
 केतुद० वित्रगुप्तं० स्थापयेत् अथ प्रत्यधिदेवताः सूर्यवामार्धे० अग्निं० सोमवा०
 वायुं० भोमवा० भूतिं० बुधवा० विसुं० गुतुवा० इंद्रं० शुक्रवा० इंद्राणी० शनिवा० प्रजाप
 तिं० राहुवा० सर्पान्० केतुवा० ब्रह्माणं० अथ पंचविनायकाः राहोऽनुत्तरतो विनायकं १ शं
 नेऽनुत्तरतो दुर्गां रेवतुत्तरतो वायुं राहोर्दक्षिणत आकाशं केतोर्दक्षिणत अश्विनो सर्वेषां
 उत्तरं रक्षेत्तदधिपतिं वास्तोष्पतिं वा वाहयेत् एवमादित्यादि नवग्रहाणां आवाहनं कृत्वा एतं
 तिप्रतिष्ठा अथ ध्यानं पद्मासनः पद्मकरः पद्मगर्भसमद्युतिः सप्ताश्वरथसंस्थश्च
 भजः स्यात्सदा रवि १ श्वेतः श्वेतांबरधरः श्वेताश्वः श्वेतभूषणः गदापाणिर्दिवाहुश्च
 आवरदः शशी २ रक्तमात्रांबरधरः शक्तिशूलगदाधरः चतुर्भुजो मेघगमो वरदः

राम

११

रासुतः ३ पीतमाल्यावरधरः कर्णिकारसमधुतिः खञ्जचर्मगदापाणिः सिं
वरहोवधः ४ देवदेत्यगुह्यतद्वत्पीतश्वेतोचतुर्भुजो दंडिनोवरदोकार्यो साक्षस्तु
मंडलः ५ ६ इंद्रीलघुतिः श्रुतीवरदोहधवाहनः वारावारासनधरः कर्तव्योर्क
उतः सदा ७ करालवदनः खञ्जचर्मश्रुतीवरप्रदः नीलसिंहासनस्थरादुरवप्रशस्थ
त ८ धूम्रादिवाहवः सर्वगदिनोविकृतानताः गृध्रासनगतानित्यं केतवः सुर्वरप्रदाः
एवं ध्यात्वा वैदिकमंत्रैर्नाममंत्रैर्कृत्वा नीराज्य पुण्यांजलिः ब्रह्मापुराणीति अथ हो
मः होमार्थसमिधः अर्कः पलाशः खदिरः अयामार्गोऽथपिप्लवः उदुंबरः ग्रामीर्दूर्वाः कुशा
श्च समिधः क्रमात् नवग्रहाणां क्रमेणानयः कपिलः पिंगलः धूम्रकेतुः जाठराग्निः
शिखिः हाटकः महोत्तजाः कृताशनः रोहितः ग्रहाणां बलिप्रकारश्च सूर्याय गुडोदनं
सोमाय घृतपायसं भोमाय मसूरान्नं यावकं वा बुधाय क्षीरोदनं बृहस्पतये दध्नादनं शुक्राय
यद्यतोदनं शनैश्च रायक्षारान्नं राहवे अजामांसं बुधैर्वदोदनं वा केतवे चित्रोदनं एवं वा
होमोऽपि दद्यात् ग्रहदानानि धेनुः शंखः अनश्वान् सुवर्णं पीतवस्त्रं अश्वः गोः आ

यसं हागः आकलेनेति हिरण्यस्तूपः ऋषिस्त्रिष्टुप्छंदः सवितादेवता अर्कसमिद्धो
 मेविनियोगः इमेदेवेति वज्रुणः ऋषिर्गुः सोमोदेवता पलाशसमिद्धो मेविनियोगः ४ अ
 ग्निर्मूर्धेति विरूपाक्षः ऋषिः गायत्री छंदः भोमोदेवता खदिरसमिद्धो मेविनियोगः ४ उदु
 ध्यस्वेति परमेष्ठीः ऋषिः त्रिष्टुप्छंदः बुधोदेवता बुधप्रीतये अपामार्गसमिद्धो मेविनियो
 गः ४ बृहस्पतीति गृत्समदः ऋषिस्तुष्टुछंदः बृहस्पतिर्देवता बृहस्पतिप्रीतये अश्वत्थस
 मिद्धो मेविनियोगः ४ अन्तात्यरि श्रुतेति मंत्रस्य प्रजापत्यश्चि सरस्वती शक्रवयः ४ अतिजग
 ति छंदः शुक्रोदेवता शुक्रप्रीतये उदुंबरसमिद्धो मेविनियोगः ४ शन्नोदेवीति दध्यंगाथदरा ऋषि
 गायत्री छंदः शनिर्देवता शनिप्रीतये शमिसमिद्धो मेविनियोगः ४ कयानश्चिरेति मंत्रस्य वामदेव
 ऋषिर्गायत्री छंदः राहोदेवता राहुप्रीतये रूपासमिद्धो मेविनियोगः ४ केतुंहरावइति मधुछंदः ऋषि
 गायत्री छंदः केतुर्देवता केतुप्रीतये समिद्धो मेविनियोगः ४ अथ अधिदेवतानां प्रत्यधिदेवतानां हो
 मः ४ समिदा ज्यवजुणा यथाक्रमेण होमः इति ग्रहपूजाविधिः ४ अथ रक्षाविधानं

अपद्रव्यनिरसनं कृत्वा उपयमनकुशानादाय वामहस्ते कृत्वा तिष्ठन् सवित्रे नमः ॥
ततः प्रोक्ष्य शुद्धकेतुसप्तवित्रेण दक्षिणां बलुकामृतेन ईशानादि उत्तरपर्यन्तं निविच्य प
त्राणि तायां निधाय संश्रवधारणार्थं पात्रांतरं प्रणिता गत्वा मध्ये निधाय ब्रह्मणा न्वास्यो जुहुया
द्यारादीन् अत्र द्रव्यत्यागः अघोहेत्यादि आघारादि ज्यभागे देवताभ्यो महा व्याहृति देवताभ्यः
सर्वप्रायश्चित्ते देवताभ्यः प्रजापतये स्विष्टकृते इह मा ज्यं मया परित्यक्तं यथा देवतमस्तु तत्सन्नमम
अत्राग्नेरेतं तेति प्रतियुक्ता चत्वारिभृंगेति पूजनं चत्वारिभृंगान्नयोऽस्य पादो द्वे शर्कि सप्तहस्ता
सो अस्य त्रिधा वद्धो वृषभो रोरवीति महो देवो मर्त्या आ विवेका ॐ भूर्भुवः स्वः अमुकनामाग्ने इहा
गच्छ इह तिष्ठ मनसा प्रजापतिं ध्यात्वा ॐ प्रजापतये स्वाहा इदं प्रजापतये ॐ इंद्राय स्वाहा इदं
मिंद्राय ऊर्ध्वक्षिपेत् ॐ अग्नये स्वाहा इदं अग्नये ॐ सोमाय स्वाहा इदं सोमाय वर्तुलं क्षिपेत् पू
जनं सीमंते मंगलो नाम प्रगल्भो जातकर्मणि नाम्नि वै पार्थिवो हविः प्राशनीते भुवि स तथा स
भ्यनामा च चोले तु व्रता देवो समुद्भवः व्रतमध्ये हरिर्नाम व्रतांते राजपुत्रकः गोदाने सूर्यनामा च
अग्निं प्रज्वलितं वंदे जातवेदं हुताशनं सुवर्णवर्णं मनघं प्रसन्नं सर्वतोमुखं

१६

विवाहे योजकस्तथा शान्तिकेतारणे नाम चतुर्थ्यां शिखिबुच्यते चर्वादिहोमे तु चतुर्होमानंतरमेव
 स्विष्टकृद्होमः ततः प्रकृतहोमविधाय ॐ भूः स्वाहा इदमग्नये ॐ भुवः स्वाहा इदं वायवे ॐ स्वः स्वा
 हा इदं सूर्याय ॐ त्वन्तो अग्ने वतुण्यस्य विद्वान् देवस्य हेतो अरयासि सीमाः यजिष्ठो वह्नितमः
 शोभुनातो विश्वा देवा ॐ सि प्रमुमुग्ध्यस्तस्वाहा इदमग्नी वतुण्यभ्यां ॐ सत्वन्तो अग्ने वमो भवोती
 नदियो अस्या उवसो ब्रुवो अवयस्व लो वतुण्य ॐ रमणे श्रीहि मृडीक ॐ सुहवो नरधि स्वाहा इद
 मग्नी वतुण्यभ्यां ॐ अयाश्चाग्नस्य नमि शस्ति पाश सत्वमित्वमयाऽअसि अयातो यज्ञं वहा स्य मा
 नो धेहि मे वत ॐ स्वाहा इदमग्नये ॐ ये ते शतं वतुण्ये सहस्रं पशियाः पाशा वितता महांतः ते मिन्त्रो
 अद्य विततो त विष्णु विष्णुर्विश्वे मुंचंतु मनुतः स्वर्काः स्वाहा इदं वतुण्यस्य सवित्रे विष्टवे विश्वेभ्यो देव
 का मनु ॐ स्वर्कभ्यः ॐ उदुतमं वतुण्यपाशमस्मदकाधमविमथ्यम ॐ अथाय अथा वयमादि
 नेतवानागसोऽअदिते स्याम स्वाहा इदं वतुण्ययादित्ये ॐ अग्नये प्रजापतये स्वाहा इदम
 तापतये स्वाहा ॐ अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा इदमग्नये स्विष्टकृते संशवशानं मुखमा
 विन्नप्रतिपत्तिः प्रणीता विमोकः ब्रह्मणो पूर्णपात्रदानं क्षतस्य अमुककर्मणाः

राम

१६

मधु घृते घृतं वा कुमारं सहस्रांशयति ॐ भूस्त्वयि दधामि ॐ भुवस्त्वयि दधामि ॐ स्वस्त्वयि दधामि ॐ भूर्भुवः स्वः सर्वं त्वयि दधामि अथायुष्यं कुतुते यथा कुमारस्य नामिसमीपे जपति दक्षि
राकर्णसमीपे वा अग्निरायुष्मान् सवनस्य तीमिरायुष्मां स्तेनत्वायुषा युष्यंतं करोमि सोम
आयुष्मां सओषधीमिरायुष्मां स्तेनयुषा युष्यंतं करोमि ब्रह्म आयुष्मां तद्वा स्तेनयुषा युष्यंतं करोमि
त्वायुषा युष्यंतं करोमि देवा आयुष्मां तस्ते मृतेनायुष्मां तस्तेन त्वायुषा युष्यंतं करोमि ऋषय आ
युष्मां तस्ते ब्रतेरायुष्मां तस्तेन त्वायुषा युष्यंतं करोमि यज्ञ आयुष्मां त्सदक्षिरामिरायुष्मां स्तेन
त्वायुषा युष्यंतं करोमि समुद्र आयुष्मां त्सत्प्रवतीमिरायुष्मां स्तेनत्वायुषा युष्यंतं करोमि इति
त्रिजपेत् ततस्त्रायुषं जमदग्नेः कश्यपस्य आयुषं यद्वेदेषु आयुषं तन्नो अस्तु आयुषं इति स
हजपति विनुर्यदि कुमारस्य सर्वायुः प्राप्ति कामना स्यात्तदा दिवस्परीत्यारभ्येकादशमि मंत्रैः
कुमारं सर्वांगेष्वपि मृशति मंत्राश्च दिवस्परीत्यथमं यज्ञेऽग्नि रस्मिर्द्वितीयं परिजातवेदाः
तृतीयं मसु नृमणाऽअजस्रमिंधान एनं जरेते स्वाधीः १ विष्मतेऽअग्ने त्रेधा त्रयाणि विष्मते
धाम विभृता पुत्राः ४ विष्मते नाम परमं गुह्यं यदि श्रातुं संयतऽआजगंथ २ समुद्रे वा

२१

नमराऽअस्वतर्तवशाऽइधेदिकोऽअगतऽऊचन् तृतीयेत्वारजसितस्थिवा ९ समपासुपस्थे
 महिषाऽअवर्द्धयन् ३ अक्रंददग्निस्तनयन्निबधोः माशेरिह। दोनुधः समंजन सद्योयज्ञो
 विहीमिदोऽअरव्यदोरादसीभानुनाभात्यंतः ४ श्रीणामुदरोधनुणोरपीणामनीषारणंप्राप्यरा
 सोमगोपाऽवसुःसुनुःसहसोऽअसुराजाविभात्यग्रऽउषसामिधानः ५ विश्वस्यकेतुर्भुवनस्य
 गर्भऽआरोदसीऽअएणाजायमानऽ ६ इदुंविदद्रिममिनत्यरायंजनायदग्निमयजंतपंच ६
 उशिक्यावकोऽअरतिःसुमेधामत्येव्यग्निरमृतोनिधापि इयर्तिभूममनुषमरिभ्रदुर्कुंकेणश
 विवाद्यामिनक्षन् ७ दशानोत्रकमउवाच्यधोर्दुर्मर्षमायुऽश्रियेनुमानः अग्निरमृतोऽअभ
 वदयोमिर्यदेनंघोरजनयसुरेताऽ ८ यस्तेऽअद्यहृणवद्भद्रशेवपूपंदेवघृतवंतममे
 प्रतन्नयप्रतरंवस्योऽअधामिसुमंदेवभक्तंयविष ९ आतंभजसोअवसेख्यग्नउक्थऽउ
 कथऽआभजशस्यमाने प्रियःसूर्यप्रियोऽअग्नाभवात्युगातेनमिनदुर्जंतित्वे १० त्वा
 मजेयजमानाऽअनुछूनिश्वावसुदधिरेवाय्यालि त्वयासहद्रविणमिच्छमानाप्रजंगामंत
 मुशिकोविवकुऽ ११ अथकुमारस्यपूर्वादिपुतुर्दक्षमध्येचपंचब्राह्मणसंस्थाप्य इमम

शा २

राम

२१

नु प्राणि तेतिता ब्रूयात् ततः पूर्वदिक्स्थितो विप्रः कुमारसंमुखंतिष्ठन् प्राणोति तारस्वरं ब्रूयात्
दक्षिणो व्यान इति ब्रूयात् पश्चिमदिक्स्थितश्चापान इति ब्रूयात् उदक्स्थितः उदान इति ब्रूयात्
मध्यमः समान इति उ परिष्ठा देवक्षमाणो ब्रूयात् पंचक्राहणभावे स्वयमेव पूर्वादिप्रदेशस्थितः
कुमानामिमुखो जालो त्यादि ब्रूयात् अस्मिन् पक्षे प्रवृत्तं भवति ततो यस्मिन् देशे कुमारो जाते
भवति तं देशं अनामिकाया एतन्मंत्रं पठन् परामृशति मंत्रश्च वेदते भूमिहृदयं दिवि चंद्रमसि
स्थितं वेदाहंतं मातृदिद्यात्यश्वे मंशरदः शतं जीवे मंशरदः शतं भृगुया मंशरदः शतमिति
ततः कुमारं दृष्ट्वा जपति अश्मा परभुर्भवद्दिरण्यमश्रुतं भव आत्मा वै पुत्रनामासि संजीवशर
दः शतमिति अथास्य मातरं दृष्ट्वा जपति इडासि मे वा वज्रणीवीरे वीरमजीजनथाः सा त्वं वीर
वती भव यास्मात्वीरवतो करदित्येन नमंत्रेण अथ मातुर्दक्षिणं स्तनं प्रक्षाल्य इमं स्तनमि
ति परमेष्ठी ऋषिरग्निर्देवता त्रिष्टुप् छंदः स्तनप्रदाने विनियोगः इमं स्तनमुज्ज्वलं ध्या
यां प्रपीनमनजे सरितस्य मध्ये उत्सृज्य स्वमधुमंतमवन्त्समुद्रिय एतद्दनमाविशस्वेति मंत्रे
ण कुमाराय प्रयच्छति ततो वामं स्तनं प्रक्षाल्य यस्ते इति दीर्घतमा ऋषिर्गोदेवता त्रिष्टुप् छंदः

२२

स्तनप्रदानेविनियोगः यस्तस्तनः शशयोमयोभूयो रत्नधावसुविद्यः सुदत्रः येन विश्वापुष्य
 सिवाय्याणि सरस्वती तमिह धातवे क उर्वतरिक्षमन्वे मीति मंत्रेण प्रयच्छति ततो ब्राह्मणेभ्यो द
 क्षिणां दद्यात् दीनानां च अतर्पयेत् ततश्चांशुलं परित्यज्य नालं छिंदात् ततः कुमारस्य शि
 रः प्रदेशे उदपात्रे निदधाति आपो देवेषु जाग्रथ यथा देवेषु जाग्रथ एव मस्यां सूरिकाया
 म् संपुत्रिकायां जाग्रथेति मंत्रेण तच्च दशदिवसपर्यन्तं तथैव स्थापयेत् नालच्छेदात् पूर्वकाले
 जनननिमित्ताशोचनं भवति ततश्च सूरिका गृहहृद् प्रदेशे पंचभूसंस्कारं कृत्वा अग्निं संस्थाप्य फ
 लीकरणमिच्छा सर्वपानं जुहोति शंभामर्क उपवीरः शोण्डिके य उलूखलः मालिस्तु चोद्रोणा स
 च्यवने नश्यतादितः स्वाहा इदमग्नये आलेखन्त निमिषः किं वदंत उपश्रुति हव्यक्षः कुंभी
 शत्रुः पात्रपाणिर्नृमणिर्हन्त्री मुखः शर्मपात्रुणश्च्यवने नश्यतादितः स्वाहा इदमग्नये इदं शं
 भामर्क उपवीरः शोण्डिके यो लूखल मालिस्तु चोद्रोणा सच्यवनेभ्यः इति प्रथमा हुतोत्थागः इह
 मालिखन्त निमिषः किं वदंतोपश्रुति हव्यक्षः कुंभी शत्रुः पात्रपाणिर्नृमणिर्हन्त्री मुखः शर्मपा
 त्रुणश्च्यवनेभ्य इति द्वितीया हुतोत्थाग इत्यपि केचित् अस्मिन् होमकुशंडिकान भवति आव

राम

२२

स्वस्ति वाक्य पुरः सरं कामयंतो भक्तः स्याद्युः प्रार्थयंतः स योषितः जननी सर्वसौख्यानां वर्द्धनी कु
लसंपदं साधनी सर्वसिद्धीनां जन्मदेता न तावयं जननी सर्वभूतानां कालानां च विशेषतः नाराय
णी स्वतूपेण कालं मे रक्ष सर्वतः शक्तिस्त्वं सर्वदेवानां लोकानां हितकारिणि मातृवद्रक्षसे कालं
महावष्टिनमोस्तुते उद्राणी उद्रतूपेण महावष्टिनमोस्तुते प्राणदेवरदेदेविरक्ष कालं स्वपुत्रव
त् अमुं मम कुलोत्पन्नं रक्ष त्वं देवि कालं पूजितासि महाभागो विरंजीवतु कालकः रक्षोभूतपिशा
चेषु शक्तिनी शक्तिनीषु च माते वरक्ष मे कालं पन्नगश्वापदेषु च त्वमत्र वेत्सवी देवी ब्रह्माणी च व्यव
स्थिता उद्रशक्तिसमाख्याता महावष्टिनमोस्तुते धात्री त्वं कार्तिकेयस्य स्त्रीरूपं मदनस्य च त्व
त्प्रसादादविद्येन विरंजीवतु मे सुतः ततो कालकं भूमौ स्थापयित्वा हस्तेन स्पृष्ट्वा रक्षां पठेत् **ॐ** यद
लं वा सुदेवस्य विलो रमिते ते जसः भो मस्य ब्रह्मण्यैव सर्वं भवतु मे सुते ततो जलं वधा प्रार्थयेत्
चंद्रार्कयोर्दिगीशानां यमस्य वज्रस्य च निक्षेपार्थं मया भक्त्या ते मे रक्षंतु कालकं अप्रमत्तं प्रमत्तं
वादि काशत्रां वधापि वा रक्षंतु सर्वदा सर्वदेवाः शक्रपुरोगमाः रक्षतं वसुधे देवि संध्ये वज्रगतः प्रि
ये आयुः प्रमाणं सकलं देहि देवि नमोस्तुते अतस्त्वमायुषस्येव यैके वित्पदिरिपंथिनः विद्या

२६

रोग्यस्य वित्तस्य निर्दहस्वाचिरेण तान् अथाथर्ववेदोक्तो रक्षां बालकसमीपे पठेत् कृत्यानां परि
 रक्षार्थं तथा रक्षोभयाय च रक्षाकर्म करिष्यामि ब्रह्मा तदनुमन्यतां नागाः पिशाचा गंधर्वाः पितरो
 यक्षराक्षसाः अभिभवन्ति ये ये त्वां ब्रह्माद्याः ध्रुवतां सदा पृथिव्यामंतरिक्षे च ये चरन्ति निशाचराः
 विदिक्षुर्दिक्षुर्देवान्ये पातु त्वां तेन मस्कृताः पातु त्वा मृषयो ब्रह्मा दिव्याराजं यस्तथा पर्वताश्चैव
 नद्यश्च तथा सर्वे वसागराः अग्नी रक्षतु ते जिह्वां प्राणान् रक्षंतु वायवः सोमो व्यातमपातंतु पञ्च
 न्यः परिरक्षतु उदरं विधुतः पातु समानं स्तनयितव्यं वलमिति वलं पातु वाचं वाचस्पतिस्तथा क
 मते पातु गंधर्वाः सत्यमिंद्रो भिरक्षतु पञ्चां ववतु रोगराजा समुद्रो नामिन्द्रो वक्षः सूर्यो दिशः श्रोत्रं
 चंद्रमा पातु ते मनः रेतस्ते पातु विमात्रापो रोमाण्यो वधयस्तथा आकाशं ते निशा पातु देहं तव वसुंधरा
 चेश्वानरस्तव शिरः पातु विष्णुः पराक्रमं यो नुषं पुनुरुषश्रेष्ठो ब्रह्मा पातु भ्रुवौ तव देहं देहविक्रोशेण त
 व पातु वसुंधरा एतेर्वदाम कर्मत्रैः कृतव्याधिविनाशिनी मये वं कृत रक्षस्व दीर्घमायु रवा सुहि प्रवी
 तु स्वस्ति ते ब्रह्मा विष्णु उद्देत ये वच स्वस्ति वायुस्तथाग्निश्च स्वस्ति देवामहो वगाः नारदश्च तथा स्वस्ति

राम

२६

धेनुवांगस्मानुपसुधुतैतुस्वाहा इदंवावे पुनर्देवीवावेति पठित्वा काजोन इति देवाऋषय अन्ते
देवता त्रिष्टुप् छंदः होमे विनियोगः ॐ वाजोनो अद्य प्रसुवाति दानं वाजो देवाऋतुभिः कल्पयति
वाजो हि मासर्ववीर्यं यजान विश्वा आशा वाजपति र्यजे यं स्वाहा इदंवावे वाजाय तत आज्यं
तेन स्थालीपाकेन जुहोति ॐ प्राणो नान्न मशी य स्वाहा इदं प्राणाय अपानेन गंध मशी
य स्वाहा इदमपानाय चक्षुषा रूपाण्यशी य स्वाहा इदं चक्षुषे ओत्रेण यशोशी य स्वाहा
इदं ओत्राय आज्यवतुभ्यो ॐ अग्नये सिष्ट कृते स्वाहा इदमग्नये सिष्ट कृते ततः ॐ भूः
स्वाहेत्यादि आज्यहोमं कृत्वा ब्रह्मणे पूर्णपात्रं दत्वा ततः सुलग्ने सर्वा नरसाः सर्वमन्नं मध्या
ज्ययुक्तं पायसं वा सुवर्णदिपात्रे कृत्वा देवता पुरतो मातु उत्संग स्थितस्य स्वलंकृतस्य क्रमा
रस्य अन्नं तर्ही हंतेति मंत्रेण वादद्यात् ततः स्वष्टे देवं भिषक् वरं वा स्रगान्तो विकंचनम
स्तुत्य मातु उत्संगे स्थितं स्वलंकृतं प्राञ्जु खंकुमारं मधुरं भोजनार्थं दत्वा सौ विकः वितान्यो वा
राजत सूच्या अष्टांगुलयादिगुणितया विप्रस्य दक्षिणं कर्णं वेधयेत् मद्रं कर्णेभिः शृणुया

३०

मदेवामद्रं पश्येमाक्ष्यमिषं जत्राः स्थिरैरंगैः सुषुवा एंसस्तनूभिर्व्यशेमहिदेवहितं यद्युः
 वक्ष्यंती वेदागनीगंतिकर्णं प्रियं सरवायं परिवस्वजानाः योषेवशिंते वितताविधन्यं या इ
 यं समने वारयंतीति वामं कर्णं अभिमंशयेधयेत् ततो माता कालं स्वां कादु गेत् सतदा वस्त्र
 शस्त्र पुस्तक लेखन्यादि यदेव प्रथमं स्पृशति तेन तस्य जीविका भवतीति ज्ञातव्यं ततो ब्राह्मण
 भोजयेत् दक्षिणं भूयसी च दीनानाथेभ्यो विशिष्टेभ्यश्च दद्यात् सति संभवे भूरि भोजनं च कर्त
 व्यं इत्यन्तः प्राशनं अथ जन्मोत्सवविधिः ब्राह्म्यमुहूर्ते उत्थाय मुखं प्रक्षालनादिकृत्वा
 ॐ अघे हेत्यादिदेशकालो संकीर्त्य अमुकगोत्रोऽमुकशर्मा अहं आ पुष्टं जये संवत्सरा वर्द्धिने सु
 खकामस्तिलमिश्रितशीतलोदकेन स्नानं करिष्ये इति संकल्प्य तिलकत्वेन स्नात्वा संध्या
 वंदनादि नित्यकर्मविधाय जन्मदिने शुनिभौ मवासरसत्वे तत्सूचितदोषपरिहाराय किंचिद्ब्र
 ह्मणाय पूर्वमेव दत्त्वा पूजामारभेत परिधास्ये इत्यस्य अथर्वणऋषिः वा सो देवता पंक्तिर्छंदः
 वस्त्र परिधाने विनियोगः परिधास्ये यशोधास्ये दीर्घायुत्वा जरदृष्टि रस्मि शतं च जीवामि

राम

३०

शरद्वृत्तवीरायस्योऽसममिसं व्ययिष्ये इति त्वं धौतवस्त्रं परिधाय यशसामेत्याथर्वणऋ
 षिर्लिङ्गोक्ता देवतापंक्तिर्छंदः उत्तरीयपरिधाने विनियोगः यशसामाद्यावा पृथिवी यशसे
 वृहस्पती यशोभागश्च माविदधशो मां प्रतिपद्यतामिति उत्तरीयं परिधाय सतिवासोत्तरे य
 द्ध्यायवास उपस्तृणं त्यधीवासं याहिरण्यस्य संदानं सर्वं तं पद्मीशं प्रियादेवे व्यायामयं
 ति इति तत्परिधाय निर्व गुग्गुलु सिंघार्य द्वी गोरोचनाभिः कोटलिकां कृत्वा एतं तेति प्र
 तिष्ठाप्य दक्षिणहस्ते वधीयात् ततोऽर्घ्यस्थापनं कृत्वा प्राणानायम्य कलशं संस्थाप्य तत्र
 ब्रह्मवृत्तायोः नवग्रहानां पूजनं कृत्वा संकल्पं कुर्यात् यथा अथ हेत्यादि अमुकशर्मणो
 मम आयुष्यामि वृद्धये वर्षवृद्धिकर्म करिष्ये तत्र कलशोपरि दधिमेलिताक्षतपुंजेषु कुलदे
 वतादीनां यथा मिलितोपचारैः पूजनं करिष्ये इति दध्यक्षतान् गृहीत्वा स्थाप्या उत्तरवर्ध्या उ
 भूर्भुवः स्वः कुलदेवते इहा गच्छ इति ष उ भूर्भुवः स्वः स्व नक्षत्रे अमुक इहा गच्छ इति ष उ
 भूर्भुवः स्वः प्रकृतिपुत्रात्मक मातापितरौ इहा गच्छतां इति षतां इति एवं उ भूर्भुवः स्वः इ
 त्युच्चार्य प्रजापते भानो विघ्नेश मार्कंडेय व्यास जीमदग्न्य राम अश्वत्थामन् ह्य वले

पिबाम्यायुः प्रदुष्ये अनेन मंत्रेण पयः पिबेत् ततः कृतस्य आयुष्यामिदं दिक्कर्मणः सा दु
 ल्पार्थ इमां दक्षिणां ब्राह्मणेभ्यो दास्ये तथा ब्राह्मणं श्रमो जयिष्ये इति संकल्प्य दक्षिणां दत्वा श
 ह्मणा भोजयेत्स्वयं च भुंजीत इति जन्मदिन कृत्यं संपूर्णं अथ अक्षरस्वीकार विधिः
 पंचमेवर्षे उत्तरायणे शुभे द्वि गणेश पूजनं विधाय अथ हेत्यादि देशकालौ संकीर्त्य अस्य
 शिशोर्विद्यावृत्त्यर्थं मक्षरस्वीकारं विचारं मंत्रकारयिष्ये इति संकल्प्य मातृका पूजादिविधा
 य भुक्तवस्त्रं समासीष्य अक्षतपुंजेषु गणेशं हरिं सरस्वतीं लक्ष्मीं ब्रह्माणं व्यासं गो
 तमं जेमिनिं मनुं पाणिनिं कात्यायनं पतंजलिं यास्कं पिंगलं गर्गं कणादं कपिलं वा
 ल्मीकिं वामनं धन्वंतरिं कृशाश्वं भरतं विश्वकर्मां नकुलं वेदान् पुराण
 नि न्यायं मीमांसां धर्मशास्त्रं शिक्षां कल्पं व्याकरणं निनुक्तं छंदोसि ज्योतिषं वैशे
 खिकं वेदान्तं सांख्यं पातंजलं काव्यं अलंकारं वेद्यशास्त्रं धनुर्वेदं गांधर्वं शिल्पशास्त्रं
 पालकाख्यं ब्राह्मिहोत्रं श्येनिकं संवृद्धं तत्तन्नाम मंत्रैः क्रमेण बाह्येत् सरस्वत्या बाह
 ने विज्ञेयः गोवर्धनं मातृविलिप्य सैकतस्थं डिलं कृत्वा पलाशशारवया मृदं खनित्वा तस्यां

ॐ भूर्भुवः स्व भुवनमातः सर्वकर्म यन्त्रेणागच्छागच्छेति आवाहनम् ततः प्रणवादिचतुर्थतन
 मोतनत्रन्नाममंत्रैरावाहनक्रमेण पाद्याद्यावमनीयगंधपुष्पाक्षतधूपदीपपायसगुडोदनस
 मर्थणानमस्काराहुत्वाऽग्निसंस्थाप्य ॐ अघोरे देवादि अक्षरारंभकर्मणि विद्यारंभकर्मणि च
 आघाराज्यभागदेवताभ्यो गणेशादिदेवताभ्यो महाव्याहृतिदेवताभ्यः सर्वप्रायश्चित्तदेवताभ्यः प्र
 णामतये स्विष्टकृते च इदमाज्यं मया परित्यक्तं यथा देवतमस्तत्तत्सन्नमम इति यजमानहस्तेन द्रव्य
 त्यागो विधाय आघाराज्यभागो हुत्वा घृतेनैके कामाहुतिं हुत्वा प्रहारे पूर्णवात्रदानांतं कर्म कृ
 त्वा चार्थवस्त्रालंकारादिभिः संपूज्य ब्राह्मणान्संतोष्य धार्त्रीसंतोष्य अभ्यंगस्नानपूर्वकं वस्त्रसु
 गंधालंकारादिभिर्भूषितं कालं गणेशादिदेवाचार्यप्रदक्षिणत्रयं पश्चात्सुखमुपविष्टं सुमुख
 श्रेति पठित्वा अस्नानतिमिरांधस्य शान्तजनशालाकया चक्षुःकुम्भीलितं येन तस्मै श्रीगुरवे न
 म इति गुणं नमस्कृत्य सरस्वति नमस्तभ्यं वरदे कामरूपिणि विश्वरूपिणि विशालाक्षि देहि विद्यां
 सुरेश्वरि इति वाचयित्वा प्राञ्जुको गुणः द्विजांशीभिः पूजितं तं प्रणवपूर्वकमक्षरं या हव्यं तं
 विद्यारंभं च कारयेत् ततः आचार्याभिवंदनं हुत्वा गणेशादिदेवानावाहनक्रमेण दासयेत्

विद्यावृद्धिर्भवतीति ततोभूयसीदद्याद्वाह्निर्माणं श्रमोजयेदित्यक्षरस्वीकारप्रयोगः अथ ब्रह्माक
रणं - संवत्सरे पूर्णे तृतीये वैष्णवे उपनीत्यासौ हेव वा ब्रह्माकर्म गार्भाष्टमेऽष्टमे वाऽष्टे उपनय
नं व्रतं समाप्य समावर्तनं कुर्यात् तत्र प्रथमं विंशतिहस्तोक्तं विधाय शुभदिने ब्रह्माकर
णोपनयनवेदार्भसमावर्तनकर्मसु निर्विघ्नतया कार्यसिद्धये गणेशपूजनं विधाय ब्रह्मोपन
यनवेदार्भसमावर्तनकर्मणां सहावरणस्य हेव प्रधानसंकल्पं कुर्यात् यथा अथ हेत्यादिदे
शकालकीर्तनांते अमुकशर्माहं अमुकशर्मणोऽस्य कुमारस्य बीजगर्भसमुद्भवेनोतिर्वह
णवलायुर्वर्चोभिवृद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं तद्दिने भवः परमो वा उपनयनात्प्राक्को
लसंस्कारं करिष्ये तथा अस्य द्विजतसिद्ध्या वेदाध्ययनाधिकारसिद्धये उपनयनं करिष्ये
स्मो तस्मार्तकर्मनुष्ठानाधिकारसिद्धये वेदार्भं करिष्ये तथा अस्य गृहस्थाश्रमाहतासि
द्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं समावर्तनारम्भं कर्म करिष्ये इति ततः करिष्यमाणः कोलोपनय
नवेदार्भसमावर्तनकर्मणां पूर्वांगत्वेन तं ज्ञेयमाह पूजाभ्युदयिकश्राद्धस्वस्तिवाचनानि क
र्त्वा गृहहोमार्थं आचार्यं ब्रह्म

रोगविरागं कृत्वा तद्वाराग्रहपूजनं ग्रहहोमं च कारयेत् तूडाकरणं पूर्वस्यां रात्रौ केशाधिकासनं
 तत्र केशाधिकासनकर्मणः पूर्वांगत्वेन गणपतिपूजनं विधाय अघहेत्यादि अमुको हं अमुकश
 र्मलोस्य श्वः करिष्यमाणं तूडाकर्म सिद्धर्थं मद्यरात्रौ केशानामधिकासनं करिष्ये इति संकल्प्य
 दशपोटलिकाः कृत्वा एकया शिरसां बद्धा ततरेकैकया पोटलिकया एकैकां नृदिकं कृत्वा त्रिभि
 स्त्रिभिर्नृदिकाभिरेकैकं गोदानं संपाद्य एतत् इति प्रतिष्ठाप्य सयत्नं स्थापयेत् ततश्चूडाकर्मदि
 ने शंखतूर्यमंगलशब्दपुरःसरं कर्ता पश्चिमद्वारेण शालां प्रविश्य तत्र स्थंडिले पंचभूसंस्कारं कृत्वा
 सव्यनामकमग्निं संस्थाप्य चूडाकरणं गत्वेन त्रीन् ब्राह्मणान् भोजयित्वा अघहेत्यादि चूडाकर्मक
 रणं गत्वेन त्रीन् ब्राह्मणान् भोजयिष्ये माता-बुध्मरं संस्थाप्य वासोयुगं परिधाप्य अंकगृहीत्वा अ
 ग्निः पश्चादुपविशति ततः कर्ता ब्रह्मोपवेशनादि पूर्णपात्रदानांतं कर्म कुर्यात् ततो देवशोचयिते
 शुभे लग्ने लग्नदानं विधाय ततः शीतास्वप्न उल्ला-आप-आसिं वति ॐ उल्लेन वाय इति परमेष्ठी
 ऋषिर्लिङ्गोक्तो देवता प्रतिष्ठां द्वादशकसेके विनियोगः ॐ उल्लेन वाय उदके नेत्यदिते केशान् च प इति
 मंत्रेण तत्र नवनीतपिंडं घृतपिंडं दधिविंडं वा प्रक्षिपति सवित्रेति प्रजापति ऋषि-आपो देवतागा

पत्री छंद के देने विनियोगः ॐ सवित्रा प्रसूता देव्या आप उंदंतु ते तनूं दीर्घा युता यवलाय वर्चस इति
तामि रद्भिर्दक्षिणं गोदानं मुंक्ति त्रेण शल्लुत्पात स्त्री के शान्विनीय ॐ यधय इति प्रजापति ऋषि
आषधिर्देवता यजुः छंदः अंतर्धाने विनियोगः ॐ आषधे त्रायस्व स्वधिते मे न हं हिंसी इति मं
त्रेण श्रीणि कुशतनुणा न्यतर्दधाति शिवो नामेति प्रजापति ऋषिः क्षुरो देवता यजुः क्षुरग्रहरो
विनियोगः ॐ शिवो नामासि स्वधिति सेपितानमस्ते अस्तमासा हिंसी इति मंत्रेणाम्परिस्तुता य
सक्षरमाद्य निवर्तयामीति प्रजापति ऋषिः क्षुरो देवता यजुः प्रवपने विनियोगः ॐ निवर्तया
म्या पुषे नाद्याय प्रजननाय रायस्यो वायु सुप्रजास्त्याय सुवीर्याय इति क्षुरं के के सुनिदधाति ये
नावपदिति लंकायन ऋषिः सविता देवता पंक्ति छंदः के श के देने विनियोगः ॐ येनावपत्सविता क्षुरे
रा सोमस्य रा सो वतुणस्य विद्वान् तेन ब्रह्मलो वपते दमस्या युष्यं जरद्विर्यथा सदिति मंत्रेण सके श
नि कुशतनुणानि प्रक्षिद्य आनडुं हे गोमय पिंडे प्रक्षिपति अत्र विशेषः सके शानि पिंजू लानि छि
त्वा प्रागश्राणि आसादित तामीपत्रे रे की कृत्य शिशुमातृ हस्ते निदधाति सा प्रागश्राणानडुं हे गोमय
पिंडे निदधाति प्रागश्रव नियमः प्रथमे एव हि न के शस्य र्गनिमित्तं जलस्य र्शः प्रथमे वतरं दय
स्य पूर्वोक्तरीत्या उंदनं के शविनयनं कुशतनुणां तर्धानं क्षुरनिधानं सके श कुश संवत्रय छंदनं गो

मयपिंडे प्रासनं च तूष्णीं कुर्यात् ततः पश्चिमगोदने एकस्य उदनादि पूर्ववत् समंत्रकं इतरयोः तूष्णीं
 कुर्यात् छेदनमंत्रे विशेषः आयुषमिति नारायणऋषि रग्निर्देवता उल्लिख्य छंदः केशछेदने विनि-
 योगः ॐ आयुषं जमदग्नेः कश्यपस्य आयुषं यदेवेषु आयुषं ततोऽशस्त आयुषमिति उत्तरगो-
 दनेपि एकस्य उदनादिसमंत्रकं इतरयोस्तूष्णीं कुर्यात् छेदने तु येनेति प्रजापतिऋषिः क्षरोदे-
 वता यजुः केशछेदने विनियोगः ॐ येन भूरिश्वादि वेज्यो कृपश्चादिसूर्य तेन ते वषामि वस-
 ण जीवा तवे जीवनाय सुशोक्याय स्वस्तये इति मंत्रः यस्करेणेति वामदेवऋषिः क्षरोदेवता यजुः
 परिहरणे विनियोगः ॐ यस्करेण मजयता सुवेश सावत्वा वावपति केशांश्चिद्विशिरो मा स्यायुः प्र-
 मोषीः इत्यनेन शिरसः समन्ततरुक्षरं प्रदक्षिणं भ्रामयति ततो हितूष्णीं ततो नापितायस्करं प्रयच्छ-
 ति अशस्तमिति वामदेवऋषिः क्षरोदेवता यजुः क्षरप्रदाने विनियोगः ॐ अशस्तं परिवप इति
 मंत्रेण ततस्तेनैव जलेन समस्तं शिरः आद्रमापाद्य नापितश्च केशान् वपति यथा कुंदावारं केशं
 वृं करोति ततः सकेशं गोमयपिंडं अनुशुषं पक्वं ले गोके उदकांते कानि धापयति तत आचार्याय
 वरं ददाति ततो ब्राह्मणं भोजयेत् दीनानाथेभ्यो दक्षिणं वदद्यात् इति वृडाकरणम्
 अथोपनयनं कर्तव्यं प्रथमं अघे हेत्यादि अमुको हं स्वस्योपनयनं त्वे योग्यता ये कृच्छ्रत्रयं गोत्रयं

निष्क्रीयभूतसुवर्णप्रत्याम्नायेनकरिष्ये इति प्रायश्चित्तं संकल्प्य यदि गायत्रीजपादिप्रत्याम्ना
येन प्रायश्चित्तं करोति तदा तु इदं प्रायश्चित्तं संकल्प्य मादवेव कुर्यात् उपनेयोपि स्वस्वोपनेयल
योग्यताये रुद्रत्रयं गोत्रयं निष्क्रीयभूतसुवर्णप्रत्याम्नायेन करिष्ये इति संकल्पं कुर्यात् तद्रव्यं
हरोभ्यः प्रतिपादयेत् ततो द्वितीयवेदीसमीपंगत्वा पंचभूसंस्कारं कृत्वा समुद्रवनामानम
ग्निं संस्थाप्य ब्राह्मणभोजयेत् तं च पर्युसदिग्गसंमलं कृतमानयंतीति सूत्रं उपनयनकर्मपूर्व
गत्येन त्रीन् ब्राह्मणभोजयिष्ये ब्राह्मणत्रयं कुमारं च भोजयित्वा कृतशिवो वपनं यथाशक्त्यलं
कारैरलंकृतं आचार्यसमीपमानयंति आचार्यसमीपमानयमेव उपनयनपदार्थः ततः आ
चार्यः अग्नेः पश्चिमतः स्वदक्षिणतः कुमारमुपवेश्य ब्रह्मचर्यमागामीति कुबूहीति कु
मारं वदति ब्रह्मचर्यमागामीति कुमारः प्रतिब्रूयात् ब्रह्मचार्यसानीति ब्रूहीति पुनरावा
र्येणोक्तो ब्रह्मचार्यसानीति कुमारो ब्रूयात् अथाचार्यः अहं वासः परिधापयति येनं द
यत्यं गिरा कृषिर्वृहस्यतिर्देवता वृहती छंदो वासः परिधाते विनियोगः ३ येनं दायवृहस्य
तिर्वासः पर्यदधादमृतं तेन त्वापरिदधाम्याधुमे दीर्घायुत्वाय वलाय ववस इति मंत्रेण

३५

इयं उक्तमिति कामदेवः ऋषिर्मेखलादेवता त्रिपुरकुंदमेखलापरिधाने विनियोगः इयं उक्तु
 तं परिबाधमाना वर्णा यद्विभं पुनर्ती म आगात् प्राणापानाभ्यां बलमादधाना स्वसादेवी सुभगा मे
 खले यमिति मंत्रं पठितवता माणवकस्य कटिप्रदेशे मेखलां विवृतवध्नाति अस्मिन्नेकावसरे प्र
 णवपूर्वका गायत्र्या शिखाबंधनं ततः कलशाद्युपरि संपादितं ब्रह्मग्रंथि यज्ञोपवीतं ॐ भूर्भु
 वः स्वरो मिति संस्थाप्य यज्ञोपवीतानि प्रतिष्ठापयामीति वदेत् तत एतंत इति प्रतिष्ठाप्य ॐ का
 रदेवत्याय प्रथमतंतवे नमः ॐ अग्निदेवत्याय द्वितीयतंतवे नमः ॐ भगदेवत्या तृतीयतंतवे
 नमः ॐ सोमदेवत्याय चतुर्थतंतवे नमः ॐ पितृदेवत्याय पंचमतंतवे नमः ॐ प्रजापतिदेवत्या
 य सप्तमतंतवे नमः ॐ सूर्यदेवत्याय अष्टमतंतवे नमः ॐ सर्वदेवत्याय नवमतंतवे नमः ब
 ऋषी इति तंतुदेवताः संपूज्य ग्रंथि त्रयाधिपान् हरिब्रह्मेश्वरान्संपूज्य ॐ यज्ञोपवीताकार
 स्थाधिपाय परब्रह्मणे नम इति प्रतिष्ठा तदाद्य आदित्याय प्रदर्शयेत् आरुह्ये नरजसेति मंत्रे
 ण आरुह्ये नरजसा वर्तमानो निवेशयन् नमृतं मर्त्यं च हिरण्ययेन सवितारथेनादेवो याति
 भुवनानि पश्यन् ततः पुनः कलशोपरि स्थापितमद्योत्तरशतकृतः प्रणवं गायत्री च स ह

राम

३५

श्रु ११

जपत्स्मृशेत् ततः प्राणा नायम्य अंबक मंत्रं जपत् दक्षिण हस्तेन स्मृशेत् ततो दशकृतः सावित्र्या
मंत्रितामिरिद्रिः सिंवेत् एवं संस्मृतं यज्ञोपवीतं धारयेत् यज्ञोपवीतमिति परमेष्ठी ऋषिर्लिङ्गोक्ता दे
वतात्रिष्टुप् ६ उपवीतपरिधाने विनियोगः यज्ञोपवीतं परमं पवित्रं प्रजापते यत्सहजं पुरस्तात् आ
युष्यमग्न्यं प्रति मुं वभुभं यज्ञोपवीतं वलमस्ततेजः यज्ञोपवीतमसि यज्ञस्य त्वा यज्ञोपवीतेनोपन
ह्यामीति मंत्रं पठतः कुमारस्य यज्ञोपवीतं दक्षिण बाहुमुत्पकामस्कंधे दध्यात् ततस्तथैवाग्निमु
तरीयं ददाति अथाचार्यः पादादिकेशप्रमाणकं पात्काशं दंडं मारुतकां ददाति योमेदंड इति प्र
जापति ऋषिर्दंडो देवता यजुः दंडग्रहणे विनियोगः योमेदंडः परापतैर्दक्षयसोधिभूम्यां तमहं
पुनरादद आयुषे ब्रह्मणे ब्रह्मवर्चसाय इति परिगृह्णाति उच्छ्रयस्वेति प्रजापति ऋषिर्दंडो देवता
यजुः छंदः दंडोच्छ्रयणे विनियोगः उच्छ्रयस्व वनस्य त ऊर्ध्वमापात्व हंस आस्य यज्ञस्यो देवः
इति दंडमुच्छ्रयति आचार्यः कुमारस्य अंजलिं जलेन स्वांजलिना पूरयति आपो हि षेति तिष्ठतां
सिंधु द्वीप ऋषिः आपो देवता भायत्री छंदः अंजलि पूरणे विनियोगः प आपो हि ष्ठा मयो भुवस्ता न ऊर्ज
दधात न महेरणा यवक्षसे योवः शिवतमोरसस्तस्य भाजयेते ह न उशती दिवमातरः तस्मादरं

५५

३६

गमामकोयस्यसयायजित्वथ आपोजनयथाचनः अथाचार्योमारावकंप्रतिसूर्यमुदीक्षसे
 तिप्रेषंददाति सवप्रेरितः ॐ नक्षत्ररितिदध्यं गाथर्वण ऋषिः सूर्योदेवता उल्लिखकंदः सूर्यो
 दीक्षणेवितियोगः ॐ नक्षत्रदेवहितं पुरस्ताच्छुक्रमुचरत् पश्येमशरदः शतं जीवेमशरदः
 शतं शृणुयामशरदः शतं प्रबुवामशरदः शतं मदीनास्यामशरदः शतं भूयश्चशरदः शतात्
 इतिसूर्यमुदीक्षते अथाचार्योमारावकदक्षिणं सस्योपरिस्वदक्षिणंहस्तेनीत्वा हृदयं मातृभ
 ते ॐ ममव्रतेतइतिप्रजापतिः ऋषिर्वृहतिर्देवतात्रिष्टुप् दः हृदयांतंभनेवितियोगः ममव्रतेते
 हृदयंदधामि ममवित्तमनुवित्तंतेअस्तु ममवाचमेकमनाजुषस्य वृदस्यति वृत्तानिपुनकुमहमि
 तिमंत्रेण अथाचार्योमारावकस्यदक्षिणंहस्तेगृहीत्वाकोनामासीत्वाह मारावकस्तुअमुक
 शर्माहंभो इतिप्रत्याह पुनराचार्योमारावकंपृच्छति कस्यब्रह्मचार्यसि भवतइतिमाराव
 केनोच्यमाने इंदस्यब्रह्मचार्यस्यग्निराचार्यस्तवाहमाचार्यस्तवासावमुकशर्मन् इतिआचा
 र्यः पठेत् अथेनंमारावकंभूतेभ्यः परिददाति प्रजापतयेत्वापरिददामि देवायत्वासुवित्रेप
 रिददाम्यद्वास्तेष्वधीभ्यः परिददामि आवापृथिवीभ्यांत्वापरिददामि विश्वेभ्यस्त्वाभूतेभ्यः परि

राम

३६

देवेभ्येतिवा.

ददामि सर्वं भूतभूतेभ्यः परितदाम्यरिच्छे इति मंत्रेण अथ कुमारो ग्निं प्रदक्षिणीकृत्य आ-
चार्यस्योत्तरत उपविशति तत आचार्यो ब्रह्मोपवेशनादि पर्युत्तरांतं कर्म कृत्वा ध्याधारादि
पूर्णपात्रदानांतं विधाय अथैतच्छ्रुत्वा अस्मिन् ब्रह्मचार्यस्य आचार्यो वदति अस्मिन् नीति कुमा-
रः अपोशानेत्याचार्यः अस्मिन् नीति ब्रह्मचारी कर्म कुरु रित्याचार्यः करवाणीति ब्रह्मचारी
मादिवा सुषुप्त्या इत्याचार्यः न स्वपिमीति ब्रह्मचारी वाचं यच्छेत्याचार्यः यच्छानीति ब्रह्मचारी
समिध आधेहीत्याचार्यः आदधानीति ब्रह्मचारी अपोशानेत्याचार्यः अस्मिन् नीति ब्रह्मचारी
लग्नदानं कृत्वा अथ शंखवाद्यरवे जायमाने ब्रह्मचारी गुरोः पादेषु सूर्यं कुर्यात् गुरुमुख
मीक्षमाणा गुरुणा ईक्षिताय माणा वकायागे उत्तरतः सदक्षिणातः प्रत्यं शुखोपविशाय प्र-
णाव्या हति पूर्विकां ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धियो नमोः ॐ धियो यो नः प्रचोदयात् ॥
गार्हपत्यं तृतीये सर्वां पूयात् केचित्तु दक्षिणात उपविशयेति वदंति ब्राह्मणयुतसंघ एव गायत्रीं पू-
यात् सर्वेषां गायत्रीं पूयात् मम कृतस्यास्य ग्रहास्य सा कुलार्थं मिदं सुवर्णं गुरवे दास्ये
अथ आचार्यो यवरो दक्षिणा ततः कुमारः कालोपरिधत्तं मध्याह्न संध्यां विधाय समिधादा

नं करोति तत्र प्रथमतोऽग्निं पंचमिर्मंत्रैः संधुक्षयति ॐ अग्ने सुश्रव इत्यादीनां ब्रह्मा ऋषि
 रग्निर्देवता यजुः छंदः परिसमूहने विनियोगः ॐ अग्ने सुश्रवः पुश्रव संमाजुनु ॐ यथा त्व
 मग्ने सुश्रवः सुश्रवा ऋषि ॐ एवं मा ॐ सुश्रवः सोश्रव संजुनु ॐ यथा त्वमग्ने देवानां यज्ञस्य
 निधिपा असि ॐ एवमहं मनुष्याणां वेदस्य निधिपो भूया समिति ततोऽग्निं प्रदक्षिणं पर्युक्ष्य
 उत्थाय अग्नय इति प्रजापति ऋषिः समिदेवता आकृति छंदः समिदश्चाने विनियोगः ॐ अग्न
 ये समिधमा हवर्धं वृद्धं ते जातं वेदसे यथा त्वमग्ने समिधा समिधस एवमहं मायुषामेधया वर्जसा
 प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्जसेन समिधे जीव पुत्रो ममाचार्यो मेधाव्यहमसान्य निराकरिष्युर्यशस्वी
 तेजस्वी ब्रह्मवर्जस्यन्ता दोभूया स ॐ स्वाहेति मंत्रेण समिधमा दधाति पुनर्द्वितीयां तथैव तृ
 तीयां ततः पूर्ववदग्ने सुश्रव इत्यादि पंचमिर्मंत्रै रग्निं संधुक्ष्य तृतीयाणी प्रतप्य तदूपा अग्ने
 इत्यादीनां ब्रह्मदेवा ऋषयः अग्निर्देवता यजुः छंदः मुखमाजने विनियोगः ॐ तदूपा अग्ने सितं
 मेधाहि ॐ आधुर्हग्ने स्वा पुर्मदेहि ॐ बर्षादाग्ने सिर्वर्षो मेदेहि ॐ अग्ने यन्मे तन्वाऽऽनंतं नम
 आपृण मेधां मेदेवः सविता आदधातु ॐ मेधां देवी सरस्वती आदधातु ॐ मेधामभ्यिषो

३७

राम

३७

ॐ वंदे देवदुःखायुधं

ॐ

देवावाधनां पुष्करस्रजावितिसुसमिर्मित्रैः प्रतिमंत्रं मुखं विमार्ष्टि ततः अंगानि च मन्त्राणां य
तां इति वाङ्मया सर्वांगमालभते वाक्रमन्त्राणां यतां इति मुखं ॐ प्राणश्च मन्त्राणां यतां इति
नासिकां ॐ वक्षश्च मन्त्राणां यतां इति नेत्रं ॐ श्रोत्रं च मन्त्राणां यतां इति श्रोत्रं ॐ यश्च वलं च म
न्त्राणां यतां परस्परव्यासेन बाहू आलभेत ततो भस्मनाऽप्युधं कुरुते ॐ आयुधमिति नाराय
णसूचिः अग्निदेवता उल्लिख्य हस्तैः आयुधं करणे विनियोगः ललाटे ॐ आयुधं जमदग्ने
कंठे ॐ कश्यपस्य आयुधं दक्षिणबाहौ ॐ तन्नासस्तु आयुधं वक्षसि अथाभिवादनं
अमुकगोत्रोऽमुकप्रवरोऽमुकशारवी अमुवेदाध्यायी अमुकशर्माऽहं भो अभिवादेये इ
ति अभिवादितां गुरुः आयुधं भवसौम्य अमुकशर्मा इन्द्र अ इत्यादि वंद्यत्वात् त
तो भिक्षावरणं भवति भिक्षां देहि मातरिति तिस्त्रो प्रत्याख्यायिन्त्यः षट्कादश अपरिमि
ता वा भिक्षयेत् तां भिक्षां भोगुरोऽयं भिक्षामया लब्धेति गुरवे निवेदयेत् अत्रावसरेऽध्य
यनार्थं वाराणसीं प्रति प्रस्थापयति देशावारात् ततो भुत्वा अहं शेषं कायतस्तिष्ठेत्
अथ ब्रह्मचारिधर्मान् वक्ष्यामः अधः शयनं अक्षरालवणशानं दंडधारणं अग्निप

३६

रिचरतां गुरुभुशूना भिक्षाचर्या मधुमांसवर्जनं वर्जनं कुर्यात् उपरिआसनं स्त्रीगमनं
अनृतं अदत्ताशनं च वर्जयेत् **इत्युपनयनम्** अथ वेदारंभः वेदी समीपे गत्वा पंचभू
संस्कारां कृत्वा अग्निं संस्थाप्य ब्रह्मोपवेशनादिपर्युक्षणांतं कृत्वा हरिनामकं अग्निं संपूज्य
अधोहेत्यादि करिष्यमाणवेदारंभकर्मणि इदमाज्यं आघाराज्यभागदेवताभ्यः पृथिव्ये अं
तरिक्षाय वायवे दिवे सूर्याय दिग्भ्यः चंद्रमसे ब्रह्मणे इंदोभ्यः प्रजापतये देवेभ्यः ऋ
षिभ्यः अक्षये मध्याये सदसस्पतये अनुमतये महाव्याहृतिदेवताभ्यः सर्वप्रायश्चित्तदे
वताभ्यः स्विष्टकृते च मयापरित्यक्तं नममयथा देवतमुक्त इति द्रव्यं त्यक्त्वा ब्रह्मचारिणं स्वस्य
उत्तरत आग्नेः पश्चादुपवेश्य आघाराज्यभागो कृत्वा ॐ पृथिव्ये स्वाहा इदं पृथिव्ये अग्नये स्वा
हा इदमग्नये ऋग्वेदे आहुतिद्वयं ॐ अंतरिक्षाय स्वाहा इदमंतरिक्षाय ॐ वायवे स्वाहा इदं
वायवे इत्याहुतिद्वयं यजुर्वेदे ॐ दिवे स्वाहा इदं दिवे ॐ सूर्याय स्वाहा इदं सूर्याय इति सा
मवेदे ॐ दिग्भ्यः स्वाहा इदं दिग्भ्यः ॐ चंद्रमसे स्वाहा इदं चंद्रमसे इत्यथर्ववेदे इति प्रतिवेदं
क्रमेण वेदे आहुती कृत्वा ततः सर्वसाधारण्येन नवाहुती जुहुयात् ॐ ब्रह्मणे स्वाहा इदं ब्रह्म

राम

३८

व्याहृति

ॐ छंदोभ्यः स्वाहा इदं छंदोभ्यः ॐ प्रजापतये स्वाहा इदं प्रजापतये ॐ देवेभ्यः स्वाहा इदं देवे
भ्यः ॐ अग्निभ्यः स्वाहा इदं अग्निभ्यः ॐ अश्विनये स्वाहा इदं अश्विनये ॐ मेधाये स्वाहा इदं मेधाये
ॐ सदसस्पतये स्वाहा इदं सदसस्पतये ॐ अनुमतये स्वाहा इदं अनुमतये ततः भूरादिस्त्रिष्टु
दंता आहुती हुत्वा प्रत्येकं वरदानां तं विधाय गणेशं सरस्वतीं लक्ष्मीं स्वविद्यां पूजयेत् ततः प्रत्य
क्षुरोपविष्यात् पुरो राननमीक्षते मातृवकायवेदारभंकारयेत् सप्तपवित्रपाणिः ४ प्राणनायक
पादपुपसं ४ ५ अणवपूर्वगायत्री पठित्वा ॐ कारपूर्वकं ॐ अग्निमीले पुरोहितं यज्ञस्य देव
मृत्युजं होतारं रत्नधातवम् १ ॐ ईमे त्वोर्जेत्वा वायवस्थे देवो वः सविता प्रार्थयतु श्रेष्ठतमाय
कर्मण आयाय धम द्याः ३ इन्द्राय भागं प्रजावति रत्नमीवा अयश्मासावस्थे नः ५ ईशतमा घशं सो
ध्रुवाः अस्मिन् गोपतो स्यात्तव कीर्त्यमानस्य पशून्वाहि २ ॐ वसोऽपवित्रं ३ कस्तोसि ४
समिधाग्नी इदं अग्नेस्तनूः ४ देवस्य त्वा वावस्यतये उपयाम गृहीतोसि देवसवित ४ अ
पो देवा युजानः ४ प्रथमं दृशानोऽनुकम मयि गृह्णामि प्रवक्षिती ४ अग्ने जातान् नमस्ते
अरमवूर्जम् वाजश्च स्वादीत्वा क्षत्रस्य योनिः ४ इममे ते जोसि हिरण्यगर्भः अरवस्तु परः

३६

श्राद्धं दद्विः अग्निश्च समास्ता होतायक्षत्र समिद्धोऽञ्जनम् देवसवितः सहस्रशीर्षापुत्रुषः
 तदेव अस्माजरासः यथाग्रतः अयेत ऋर्ववावं देवस्यत्वा देवस्यत्वा स्वाहाप्रारोभ्य ईशा
 वास्य हिरण्यमेनपात्रेण सत्यस्यापिहितं मुखं योसावाहित्येपुत्रुषः सोसावहम् खं ब्रह्म पुनः
 पूर्ववद्वायवीपठेत् ॐ अग्न आयाहि वीतये गृणानो हव्यदातये निहोता ससिर्वहिवि ३ ॐ श
 न्नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये शं योरभिस्रवन्तु नः ४ एवं चतुर्णामपि वेदानां मारं भविष्याय राम
 अंते च गुरोः पादपुष्पसंगृह्य विरमेत् इति वेदार्चनम् ५ अथ समावर्तनं वेदं व्रतं उभयं वा स
 माप्य शुभदिने ब्रह्मचारिणा करिष्यमाणसमावर्तनकर्मणः पूर्वांगत्वेन इदं सुवर्णं गुरवे दास्ये
 वरं दत्वा भोगुरोः अहं स्नास्ये इति प्रार्थित आचार्यः स्नाहीति तस्मै अनुशोदत्वा वेदी समीपे ग
 त्वा पंचभूसंस्काराविधाय राजपुत्रनामानमग्निं संस्थाप्य दत्तं इति प्रतिष्ठाप्य ॐ अद्य हेत्यादि
 करिष्यमाणसमावर्तनकर्मणि वेदार्चनोक्तदेवताभ्यः पूर्ववद्ब्रह्मत्यागं विधाय ब्रह्मोपवेदानाद्या
 ज्यभागांस्तं कृत्वा ॐ अंतरिक्षाय स्वाहा इदं मंतरिक्षाय ॐ वायवे स्वाहा इदं वायवे ॐ ब्रह्मणे स्वाहा
 इदं ब्रह्मणे ॐ अंते भ्यः स्वाहा इदं अंते भ्यः ॐ प्रजापतये स्वाहा इदं प्रजापतये ॐ देवेभ्यः स्वा
 हा इदं देवेभ्यः ॐ नृविभ्यः स्वाहा इदं नृविभ्यः ॐ अक्षये स्वाहा

३६

इदं श्रद्धायै मेधायै स्वाहा इदं मेधायै ॐ सदसस्यतये स्वाहा इदं सदसस्यतये ॐ अनुमतये स्वा
हा इदं अनुमतये ततः खिष्टकृतं समाप्य ब्रह्मणे पूर्णयात्रा नांतं विदध्यात् ततो ब्रह्मचारी अ
ग्नेः सुश्रवः सुश्रवेत्यादि समिदा धान आयुष करणाभिवादानांतं कुर्यात् ततः अग्ने उत्तरतो दक्षिणे
तरायतानां अष्टानां जलपूर्णकलशानां पूर्वभागे आस्ततेषु कुशेषु उदङ्मुखः स्थित्वा ये स्वंतरि
ति प्रजापति ऋषिः आपो देवता यजुः छंदः जलग्रहणे विनियोगः ये स्वंतराग्रयः प्रविष्टा गोह्य उप
गोह्यो मयूखो मनोहास्वलो विजुजस्तनू इधुरिंद्रिय हाता निजहा मिकोरो वनस्तमिह गृह्णामीत्येक
स्मात्कलशादक्षिणवृक्षकेनापोगृहीत्वा तेनेति प्रजापति ऋषिः आपो देवता यजुः छंदः अभिषेच
ने विनियोगः तेनाभिषिंचते तेन मामभिषिंचामि श्रिये यशसे ब्रह्मणे ब्रह्मवर्षसायेति ततो द्विती
यकुंभाद्ये स्वंतराग्रय इत्यपोगृहीत्वा येनेति प्रजापति ऋषिः आपो देवता अनुष्टुप् छंदः अभिषेच
ने विनियोगः येन श्रियमकृणुता येनावमृशतां सुरा येनाक्षयवभ्यर्षिचता यदातदश्विना इ
ति शिरोभिषिंचते पुनंस तृतीयकुंभाद्ये सूत इत्यपोगृहीत्वा आपो हिषेति सिंधुदीप ऋषिः सपो
देवता गायत्री छंदः अभिषेचने विनियोगः आपो हिषामयो भुवस्तान ऊर्जे दधात नः महार

४०

गायचक्षुसे इति मंत्रेणामिषिंचते ततश्चतुर्थकुंभाद्येस्वंतरिति अपोगृहीत्वा योव इति सिंधुदीपऋषि
 आपो देवता गायत्री छंदः अभिषेचने विनियोगः योवः शिवतमोरसस्तस्य भाजयेते हनः उज्जतीरिव मातर
 इति अभिषिंचते ततः पंचम उदकुंभाद्येस्वंतरिति अपोगृहीत्वा तस्मात्त्रयं रंगमिति सिंधुदीपऋषि
 आपो देवता गायत्री छंदः अभिषेचने विनियोगः तस्मात्त्रयं रंगमासंकोच्य क्षयाय जिन्वथ आपो जनयथा च
 नः इति शिरोभिषिंचते ततः षष्ठा उदकुंभाद्येस्वतरग्नय इति अपोगृहीत्वा तस्मै अभिषिंचते एवमे
 व सप्तमा दष्टमादपि ततः अभिषेकावशिष्टेन जलेन स्नात्वा उदुत्तममिति शुनः शेषऋषिर्वज्ररोगो दे
 वता त्रिष्टुप् छंदः मेखलोन्मोचने विनियोगः उदुत्तमं वज्रपाशमस्मदकाधमं विमध्यमं श्रथाय अ
 था वयमादित्यव्रते तवानागसो अदितये स्याम इति शिरोमार्गेण मेखला मुमुच्य तस्मै दंडं भूमे निधा
 य आदित्यमुपतिष्ठते उघ्निति प्रजापतिऋषि आदित्यो देवता शकरी छंदः आदित्योपस्थाने विनि
 योगः उघ्नन्नाजभृल्लुरिंद्रो मनुद्भि रस्थात्प्रातर्वा मवमिरस्था दशसनिरसि दशसनि माकुर्वविद
 न्मा गमयो घन्नाजभृल्लुरिंद्रो मनुद्भि रस्थाद्विवा पावमिरस्था चतसनि रसि शतसनि माकुर्वविदन्मा
 गमयो घन्नाजभृल्लुरिंद्रो मनुद्भि रस्थात्सायं पावमिरस्थात्सहस्रसनि रसि सहस्रसनि माकुर्वविदन्मा

राम

४०

गमय इति सूच्योपस्थानसूच्योऽक्षिसवाहुः कुर्यात् ततो दधितिलान्वादक्षिणहस्तमध्यगतसोमती
र्थेन प्राश्य जरालोमनखानि वापयित्वा स्नात्वा च मय द्वादशांगुलदशांगुल अष्टांगुलदीर्घरात्रा ह्यरा
क्षत्रियविशः क्रमेण कनिष्ठिकाग्रवत्स्थलेन उदुंबरकाष्ठेन अन्नाद्यायेत्याथर्वण ऋषिः सोमो देवता
अनुष्टुप् छंदः दंतधावने विनियोगः अन्नाद्याय बृहधं सोमो राजाय मागमत् समे मुखं प्रमार्क्ष
ते यशसा भगे न च इति मंत्रेण दंतान्धावेयेत् ततः आवम्य सुगंधिद्रव्ययुक्तेन यवादिद्रव्येन तेन युक्ते
न शरीरो दर्तने कृत्वा सशिरस्कं स्नात्वा आवम्य ग्रहवेदी समीपे गत्वा उपविश्य हस्तौ अनुलिप्य प्रा
णापानाविति प्रजापति ऋषिः प्राणापानादिलिंगोक्तो देवता यजुः छंदः चंदनो पग्रहो विनियोगः
प्राणापानो मे तर्प्य चक्षुर्मतर्प्य इति मुखं नासिकां चालभेत् ततः अपसव्यं कृत्वा दक्षिणाभिमुखः
पितृतीर्थेन दक्षिणस्यां दिशि पितर इति प्रजापत्यभिसरस्वती द्वा ऋषयः पितरो देवता यजुः छंदः
निषेवने विनियोगः पितरः शुं न धं इति पारण्ये रवने जन जलं भूमौ निषेवेत् अथ यज्ञोपवीती भू
त्वा उदकमुपसृज्य चंदनेन सुवक्षा इति प्रजापति ऋषिर्लिंगोक्तो देवता यजुः छंदः अनुलेपेन
विनियोगः सुवक्षा ह मक्षीभ्यां भूया सं सुवक्षी मुखेन सुश्रुत्कर्णाभ्यां भूया समिति आत्मानमनुलिपेत्

परिधास्या इत्याथर्वणऋषिर्वासोदेवतापंक्तिर्छंदः वस्त्रपरिधाने विनियोगः परिधास्ये यशोधास्ये
 दीर्घायुत्वाजरदक्षिरश्मि शतं वजीवामिशरदः पुनर्वीरायस्योषममिसंख्ययिष्य इति अहतं धौतवस्त्रं
 कंबुकादिचपरिधाय ततः पूर्वभूतं यशोपवीतं जले प्रक्षिप्य परंतवं यशोपवीतद्वयं यशोपवीतमिति पू
 र्वाक्तेन मंत्रेण परिधाय अथ यशसामेत्याथर्वणऋषिर्लिङ्गोक्ता देवतापंक्तिर्छंदः उत्तरीयपरिधाने वि
 नियोगः यशसामाद्यावापृथिवीयशसंद्रावृहस्यती यशोभगश्चमाविदद्यशोभाप्रतिपद्यतामिति
 उत्तरीयवस्त्रमाच्छादयेत् द्वितीयवस्त्राभावे एकैनेव आच्छादयति सुमनसः प्रतिगृह्णामि या आहरदि
 ति भारद्वाजऋषिः सुमनसो देवता अनुष्टुप् छंदः पुष्पमालाग्रहणे विनियोगः या आहरज्जमदग्निः अ
 द्योपैकामायेन्द्रियाय ता अहं प्रतिगृह्णामि यशसा वभगे न च इति मंत्रेण गृह्यं यद्यशो सरसामिति म
 रद्वाजऋषिः सुमनसो देवता अनुष्टुप् छंदः पुष्पबंधने विनियोगः यद्यशो सरसामिंद्रश्चकार विपुलं पृ
 थु तेन संग्रहिताः सुमनस आवधामि यशो मयीति मंत्रेण शिरसि वध्नीते उल्लीखेण शिरोवेष्टयते
 युवा सुवासा इति विश्वामित्रऋषिः शिरो देवता यजुः छंदः शिरोवेष्टने विनियोगः युवासुवासाः परि
 वीत आगात्स उभेया भवति जायमानं तं धीराः सकवय उन्तयंति स्नाथो मनसा देवयंतं अलंकर

रामसि भूयोऽलं करणं भूया इति मंत्रेण कर्णवेष्टकौ कर्णयोर्ददाति अंजनेनाक्षिणी अङ्गु-
ष्ठं स्येति प्रजापतिः ऋषिः अंजनं देवता यजुः छंदः अक्षं जने विनियोगः वृत्रस्यासिकनीनकश्च
क्षुद्दी असि वक्ष्मं देहीति आचारात्कुंतुकादिपरिधानं कृत्वा रोचिस्तुरिति प्रजापतिः ऋषिः रा-
दं देवता यजुः छंदः रादं प्रेक्षणे विनियोगः तत आदर्शं प्रेक्षते रोचिस्तुरसि इति वृहस्प-
ते छुदिरसीति गोतमः ऋषिः छत्रं देवता वृहती छंदः छत्रं प्रतिग्रहे विनियोगः वृहस्पते छुदि-
रसि पापानो मां संतर्हहि तेजसो यशसो मां संतर्हहि इति अन्यतः छत्रं प्रतिगृह्णाति प्रतिष्ठे स्थ-
इति विश्वामित्रः ऋषिः लिङ्गोक्तं देवता विराट् छंदः उपानत्प्रति मोके विनियोगः प्रतिष्ठे स्थो वि-
श्वतो मा पातं इत्युपानहोयुगपत्प्रतिमुच्य विश्वाम्य इति याज्ञवल्क्यः ऋषिर्दंडो देवता यजुः छं-
दः वेणवदंडग्रहणे विनियोगः विश्वाम्यो मानाष्ट्राम्य स्याद्वि सर्वत इति वेणुदंडमादत्ते अ-
त्र कलशमिषेकादिदंडग्रहणं स्नानकर्तुं कृत्यं अथाचार्यो यमनियमान् श्रावयेत्
नृत्यं लास्यादिभेदमिन्नं गीतं खड्गादिस्वैरर्ध्रवादिद्रुपकविशेषे निवद्धं वादित्रं तं द्वादभिर्देवैश्च

४२

विधंता निस्वयं न कुर्यात् अन्येऽपि क्रियमाणानि द्रष्टुं श्रोतुं च न गच्छेत् इच्छया पुनः स्वयं कुर्यात्
 परेऽपि क्रियमाणानि च द्रष्टुं श्रोतुं न गच्छेत् सेमे रात्रौ ग्रामान्तरं न गच्छेत् सेमे सति न वधावेत् रूपस्थ उ
 परिस्थित्वाऽधो मुखो भूत्वाऽवलोकनं न कार्यं वृक्षारोहणं फलानां चोदनं न कार्यम् संध्या स
 मयेऽअधगमनं न कार्यम् इति सर्वत्र ज्ञेयं नग्नस्नानं पर्वतादलंघनं अश्लीलस्य भाषणं प्रातर
 स्तसमये आदित्यप्रेक्षणं भिक्षा चर्या एतानि वर्जयेत् देववर्षति अनाच्छादितो व्रजेत् अयमेव
 ज्वः पाप्मानमपह्नत इति मंत्रं पठन् असुखं मुखं न पश्येत् केशरहितां स्त्रियं नो पदसेन च गच्छे
 त् कूर्वादि विकारेण पुत्रया कारां न पुंसकं च न हसेत् गर्भिणीं विजन्यां न कुलं स कुलं कपालं
 भगालमिति इन्द्रधनुर्मणिधनुरिति ब्रूयात् धर्म्यं तीर्णं परस्मै स्वामिने नावक्षीत शस्य वत्यां भू
 मोतरेण रनंतर्हितायां मूत्रपुरीषे न कुर्यात् उत्तिष्ठन् न कुर्यात् उत्सवमानश्च स्वयं प्रशीर्णं न का
 षेन गुदं प्रमंजीत मांजिष्ठादिरोगेण विकृतं वस्त्रं नाच्छादयीत दृढव्रतः स्थिरप्रारब्धकर्मो भवेत्
 वधात्रायते रक्षयतीति वधत्रो भवेत् सर्वेषां स्त्रेषां परेषां च मित्रमिव सखेव हितकारी स्यात् अथ

राम

४२

त्रिरात्रव्रतानि अमांसाशीर्भवेत् अमन्मयपायी स्त्रीभूदशवकुलशकुनिश्रुनां चादर्शनसं
 भाषणं च तैः स्त्रीभूदश्वतुर्योवर्णः शोभतशरीरं कलशशकुनिः काकः श्वाकुकरः एषामद
 र्शनं एतैरसंभाषणं च शवभूदस्तृप्तकान्नातिवनाद्यात् सूत्रपुरीषेष्टीवनं चातपेन कार्यं सूर्यादा
 त्मानं नांतर्दधीत तप्ततोदकार्थं कुर्वीत अवज्योतिरात्रौ भोजनं न कार्यं आचार्य एवं शिक्षयित्वा
 ग्रहवेदी समीपे गत्वा उत्तरांगत्वेन वज्रं ग्रहं श्वसं प्रज्य प्रतिमां ब्राह्मणोभ्यो दद्यात् ॐ अघोहेत्या
 दि इमा आदित्यादिनवग्रहप्रतिमाः सुपूजिताः आदित्यादिनवग्रहप्रीतये ब्राह्मणोभ्यः संप्रदेदे क
 तस्यास्य प्रतिमादानकर्मणाः साकुरणार्थं इमां दक्षिणां ब्राह्मणोभ्यः संप्रदेदे इति प्रतिमादानसक
 ल्यः आचार्यप्रमुखा अभिषेकतिलकमंत्रपाठ आयुषरक्षा घृतक्षायार्थं कुर्यात् ततः स्वस्ति
 वाचनमंगलशब्दपुरःसरं गृहं प्रविश्य उत्तरांगत्वेन जीवमातृणां पूजनं कृत्वा प्रणिपत्य विसर्जयेत्
 जीवमातृपूजनं च अघोहेत्यादिममकृतानां चूडादीनां उत्तरांगत्वेन उत्तरोत्तरं हर्षाभ्युदयावासंये
 जीवमातृणां च पूजनं करिष्ये इति संकल्प्य एतत्त इति प्रतिष्ठाप्य गोरीपद्माशंचीमेधेत्यादिपठि
 त्वा कल्याणीमंगलामद्रा पुण्यापुण्यमुखी तथा जयाचविजयाचेव सप्तेता जीवमातरः इति

गणपति
 सहितगो
 र्वादिषोड
 शमातृणां

हा हेतु दूतकः को के तु जठराग्निः सा ज्ञे व्या रो मृत भक्षणे समुद्र वा ड को ज्ञेयः स ये सर्व त्रि को भवेत् एतेः त्रयः समाख्या ता स्त्रिंशः
संख्या काः काली कराली वमनो जवा व सुलोहिता वैव सुधूमवर्णा सुलिङ्गिनी वैव श्रु नि स्थिता च को ला यमा ना इति सप्त जिह्वा

४३

पठित्वा वरदा भय पाण य इति ध्यात्वा गणपति सहित गौर्या दिव्यो डश मातरः जीव मातर इहा गच्छ
त इह तिष्ठ त इत्यादिक मेरा संपूज्य भूषणार्थं इयं समर्प्य कल्याणी कमलेंदु सोम्य वदना सा हे श्वरी
लीलया कोमारी रिपु दुष्य नाशन करी चक्रा युधा वैलवी वाराही घनघोर घर्घर मुखी ऐं दी व वज्रा
युधा चामुंडा गणनाथ उद्द सहितारक्षंतु मां मातरः इति पुण्यां जलेंदुत्वा दक्षिणां दद्यात् इति
व्रतबंध पद्धतिः अश्वत्थो दुंवरः हृक्षे न्यग्रोधश्चूत एव च पंचपल्लव माख्यातं सर्व कर्म सु
शोभनं १ सुवर्णं रजतं मुक्ता राजा वर्त प्रवालकं पंचरत्न मिदं चोक्तं सर्व कर्म सुशोभनं २ मुरा मां
सी वचा कुशं शैलेयं रजनी हयं शशी वंपक मुस्ता व सर्वो वधि गणः स्मृतः ३ गजा श्वर ध्या वल्मीक स
गमा द्रुत गोकुलात् गजद्वार प्रवेशाच्च मृदमानीय निःक्षिपेत् ४ लोकि कः पावको ह्यग्निः प्रथमः परिकी
र्तितः अग्निस्तु मातुता नामा गर्भा धोने मिधीयते पुंसवने चांद्रमसः शुभा कर्मणि शोभनः सीमंते मंगले नाम
प्रगल्भो जात कर्मणि नाम्नि वेद्यार्थि को ह्यग्निः प्राग्नेतु श्रु नि स्थिता सभ्यो नामाथ दूरे तु विवा हेयो जकस्तथा चतु
र्व्योतु शिखी नाम धृति रग्निस्तथा परे व्रता देशे समुद्रवः गोदाने सूर्य नामातुं के शोते ह्यग्नि उच्यते वैष्णव रो वि संगतु
आवसथो भवो ज्ञेयो वैश्वदेव तु पाचकः ब्रह्मा वेगा हं पत्यु इश्वरो दक्षिणे तथा विष्णु राहवनी येतु अग्नि होत्र त्रयो गनयः
लक्ष्मी मेवाक्षि नामा को हि होमे हुताशनः प्रायश्चित्ते विविधैव पाकयज्ञे मुसा हसः देवा नां हव्य वा हस्त पितृणां कव्य वा ह
तः पूर्या दुत्यां मृडो नाम शान्तिके वरदस्तथा वीरि केवल दश्चैव को धाग्निश्चो मि चारिके वश्यार्थे काम देना मा वने

राम

४३

श्रीगणेशायनमः अथविवाहपद्धतिः तत्रप्रथमं सुमुहूर्तकन्यापितावाग्दानं करोति कर्ता करिष्य
मातावाग्दानं निर्विघ्नतया कार्यं सिद्धये गणपतिवतुणायः पूजनं विधाय अथेहेत्यादिदेशकालादि
संकीर्त्य अमुकोहं करिष्यमाणकन्यादातांगत्वेन वाग्दानं करिष्ये इति संकल्प्य ततः कुंकुमाक्तानि पंचपु
ला न्यादाय एतज्जोत्रोत्पन्न एतत्प्रवर एतच्छर्माहं एतत्प्रवराय एतज्जोत्राय एतच्छर्मा
हं एतच्छर्मा ४ पौत्राय एतच्छर्मा ४ पुत्राय एतच्छर्मा ४ विष्णुर्हपितो कन्यार्थिने वराय एतज्जोत्रस्ये तच्छ
र्मा ४ प्रपौत्राय एतच्छर्मा ४ पौत्राय एतच्छर्मा ४ पुत्रीस्तन्नाम्नी श्रीहृषिणी वरार्थिनी कन्या ज्योतिर्विद्वा
दिष्टमुहूर्ते तुभ्यंदास्ये तदंगत्वेन एभिर्गंधाक्षतपुष्पफलस्रग्भूषणद्युपचारैस्त्वामहं वरेण इति वरं व
णुयात् ततः कन्यया इन्द्राणी पूजाकार्या देवीद्राणि नमस्तभ्यमिति ततो हरिद्राते लोपसोमि
ति वाग्दानं विधिः ततो विवाहात्पूर्वदिने तद्दिने वा संस्कार्यस्य पित्रादिः पत्न्या संस्कार्य एव सह कृता
भ्यंगस्तनो अहतवासाः शुभासने प्राशु ख उपविश्य दक्षिणतः पत्नी तदग्रतः संस्कार्यं वोपवेश्य
शुभे लग्ने कन्यापिता करिष्यमाणकन्याविवाहपूर्वांगत्वेन गणपतिपूजनं विधाय प्रधानसंकल्पं कु
र्यात् अथेह अमुकशर्मा अहं समास्याः कन्यायाः बीजगर्भं समुद्रवदुरितक्षयपूर्वकं भर्ता सह

धर्मप्रजोत्पादनद्रव्यपरिग्रहेषु अधिकारसिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं विवाहाख्यं संस्कारकर्म करिष्ये
 इति ततो मातृपूजाभ्युदयिकश्राद्धस्वस्तिकावनादिकृत्वा लेख्ये गौरीहरयोः पूजनं कुर्यात् एतत्तदिति प्रति
 श्राव्य अथ ध्यानं सिंहासनस्थो देवेशीसर्वालंकारसंयुतो पीतांबरधरं देवं चंद्रार्द्रकृतशेषरं करेणाधः
 सुधापूर्णकलशं दक्षिणेन तु वरदं चामयं वामेनाश्लिष्य चतुःप्रियां एवं ध्यात्वा पूज्यमंत्रैः पुराणभाजस्त
 थास्त्रियः पूजामंत्रः गौरीहरमहेशानसर्वमंगलदायक पूजां गृह्णाणो देवेश सर्वदामंगलं कुतु इति
 कन्यादेहप्रमाणेन सप्तविंशतितंतुमिः वर्तिकां दीपयेत्तथा द्रुतसंपत्तिहेतवे एवं पूजां विधाय भोज
 नीया ब्राह्मणाश्च सुवासिन्यः सुरजिताः दशाष्टपंचयुग्मं वा हिरण्येनाथ तोषयेत् अत्र कात्यायनी महा
 लक्ष्मी शायोरपि नाम मंत्रेण पूजनं कार्यम् अथ वरपितापि पुराणेऽहनि कृतम्यंगस्नानादिः पुत्रस्य क
 रिष्यमाणो विवाहकर्मणि निर्विघ्नतया कार्यसिद्धये गणपतिपूजनं विधाय अथ हेत्यादि अमुको हं मम
 अस्य पुत्रस्य देवपित्रणापाकरणं हेतु धर्मप्रजोत्पादनसिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं विवाहाख्यं सं
 स्कारं करिष्ये इति प्रधानसंकल्पं कृत्वा मातृपूजननां दीश्राद्धस्वस्तिकावनानि विधाय उपकल्पितं
 सर्वा मपि सामग्रीं गृहीत्वा विवाहं पुत्रं मंगलतूर्य्यघोषेण कन्यापितृगृहं मानयति अथ द्वागगत

वरपूजा कन्यापिताद्वारागतं वरं अमुत्यानादिमिः प्रतीक्ष्य वरस्यपादप्रक्षालनादिकृत्वा अर्घ्यसंस्था
 प्य कुशतिलजलान्यादाय अर्घ्यदेत्यादि करिष्यमाणविवाहांगत्वेन दारागतस्य वरस्य आचार्यस्य च पूज
 नं वरणां च करिष्ये इति संकल्प्य तत्र प्रथमं आचार्यस्य अर्घ्यदत्वा हस्तिगंधाक्षतपूगीफूलवासोद्रव्यैः
 करिष्यमाणविवाहकर्मणि आचार्यकर्मकर्तुं त्वामहं वृणे वृणोस्मीति तेन प्रत्युक्ते पुनरर्घ्यदत्वा तत आ
 चार्यप्रमुखाः पठन्ति ॐ अथ वरं वृणीते वलवद्धवै देवा एतस्य ग्रहस्य होमं वे संति ते तस्मादेतं वरं
 समर्द्धयंति क्षिप्रं रा इमं गृहं युहवदिति तस्माद्वरं वृणीते अथ वरं वृणीते ह्यं हवे कंच सुकुमारो वरं
 वृणीते सोस्मे सर्वसमृद्धये तस्माद्वरं वृणीते अथ वराख्या उपानह उपमुञ्चते नो हवे देवा घृतकुंभं
 प्रवेशयां च कुः ततो वाराहः संवभूव तस्माद्वाराहो मे दुरो घृतादि संवभूव तस्माद्वाराहं गा
 वः संजानते स्वमेवैतद्रसमभिसंजानते तत्परिणीमवेतत्प्रतिष्ठिति तस्माद्वाराख्या उपान
 हा उपमुञ्चते स आजगाम गोतमो यत्र प्रवाहरास्य जैवले राजतस्मादासनमाहार्योदकमाहा
 रयां चकार अथास्माकं अर्घ्यं चकार सहोवाच वरं भगवते गोतमाय दध्र इति सहोवाच प्रतिज्ञा
 तो मयेष वरो यांतु कुमारस्योते वाचमभाषत स्तान्मे ब्रूहीति सहोवाच देवेषु गोतमतदरेषु मानु

४५

आराणा ब्रूहीति सहोवाचे हास्तिहिरण्यस्यापातंगो अश्वा नां दासी नां प्रवाणं परिधाना ना मानो भवा
न्य हो रणांत स्या ४ पर्यंत स्या अवधाये भूयादिति साये गोत मतीर्थे ने ह्वा सा वित्युपैम्य हं भवंतमिति
वावा हास्ते पूर्वमुप नयंति सहोवा नैय न कीर्त्या उवा ववा वा सुवा वा आगतो सिवरश्चेश्व सर्वकामा
र्थसिद्धये प्रतिग्रहसमर्थो सि अर्थ मे प्रतिगृह्यतां आप ४ क्षीरे ४ कुशा गैश्च दध्ना वदरतंडुले ४ य
वेः सिद्धार्थके श्वैव अष्टांगे अर्थ उच्यते एभि द्व्ये ४ संपादितमर्थ आगतो सीति मंत्रेण वराय द
धात् ॐ अर्घो ३ प्रतिगृह्यतां अहं प्रतिगृह्णामि नामो हस्तप्रदातव्यं स्कंधे शिरसि पादयो ४ जा
उ नो उदरे वैव अष्टांगे स्वर्ग उच्यते एतेषु स्थानेषु दद्यादित्यर्थ ४ नत्वयमर्थदानमंत्र ४ अद्य हे
त्यादि अमुकशर्माहं एभिर्गंधाक्षतपूगीफलमालावा सो बलं करणे ४ करिष्यमाण कन्यादानप्र
तिग्रहार्थं त्वामहं हरे इति कृत्वा संपूज्य तत अमिषे कतिलकमंत्रपाठा ४ ॐ अगते ये त्वामहं वतुणे
ददातु सोमृतत्वमशीया युद्वात्रये धिवयो महं प्रतिग्रहीत्रे उद्राय त्वामहं वतुणे ददातु सोमृतत्व
मशीय प्राणा दात्रये धिवयो महं प्रतिग्रहीत्रे बृहस्पतये त्वामहं वतुणे ददातु सोमृतत्वमशीय त्व
दात्रये धिवयो महं प्रतिग्रहीत्रे यमाय त्वामहं वतुणे ददातु सोमृतत्वमशीय ह्यो दात्रये धिवयो

राम

४५

देशकालोसंकीर्त्य अस्मिन् तुलासंकमराशांतिककर्मणि अर्पणं पूर्णार्थं पूर्णं इति हेतवे मू
र्धनं दिवेति पूर्णं इत्या अस्मिन् पूर्णपात्रदानं उत्तरांगपूजाविधाय मम तक्षत्रासंक्रांतिनक्ष
त्रस्य वामपादपतनसूचितारिष्टनिवृत्त्यर्थं उद्रयामरणकप्रकारेण कृतस्य शांतिककर्मणः सां
गतासिद्धर्थं गोप्रत्याम्नायी भूतं सुवर्णं आचार्याय तुभ्यमहं संप्रददे तथा ईमां सुपूजितां सो
वर्णी गोविंदप्रतिमां वा ० तथा कलशमध्ये आवाहितानां वज्रसहितानां आदित्यादितवय
स्तारां पूजायाः सांगतासिद्धर्थं इमां भूयसीदक्षिणां ब्राह्मरोभ्यो दास्ये तथा अन्तेन आमानेन
यथाशक्ति अमुकसंख्याक ब्राह्मणभोजयिष्ये भूयसीदक्षिणां दद्यात् प्रणिपत्य क्षमापये
त् कलशोदके ४ अभिषेक रक्षाबंधनतिलकघृतक्षया आयुष्मकरा आशीर्ग्रहणं वदत्वा
मंत्रतस्तंत्रतः छिद्रं देशकालाहवस्ततः सर्वकरोति निधिद्रं नाम संकीर्तनं प्रभो ४ अत्युत्तम
रणं श्रीभगवदर्थं कृत्वा विरेमत् इति तुलासंकमराशांतिः अथ तुलादानविधिः
पूर्वदिने कृते कभक्तादिनिघमो यशीय वृक्षसंभवं सप्तहस्तं पंचहस्तं वा स्तंभमानीय सप्तपक्षे

६६

हस्तद्वयं पंचहस्तपक्षे हस्तमात्रं द्रव्यहरिद्राशर्षपपूर्वकं निखनेत् हस्तचतुष्टयमितां तज्जा
तीयान्तुलां वशिष्मद्व्यावलं वित्तं वंशपात्रद्वययुतां विनिर्माय दक्षिणे त्रयायतां प्रतिष्ठापयेत्
ततः कृतनित्यक्रियो यजमानः शुद्धासने उपविश्य गणेशपूजां विधाय संकल्पं कुर्यात् यथा
अघेहेत्यादि अमुको हं करिष्यमाण अमुकतुलादानकर्मणि निर्विघ्नतां कार्यसिद्धयर्थं भगव
तोगणपतेः पूजनं करिष्ये गणेशं संपूज्य मातुः पूजयेत् एतन्नेति प्रतिष्ठाप्य देशकालाद्युक्ति
रव्य करिष्यमाण अमुकतुलादानकर्मणि सर्वाभ्युदयावासये गणपतिसहितगोर्ध्या दिषोऽ
शमातृणां पूजनं करिष्ये इति संकल्प्य संपूज्य आज्येन वसोद्धाराः पातयित्वा आभ्युदयिक
आहुतं च कृत्वा पुराणाहं वाचयेत् करिष्यमाण अमुकतुलादौ हराकर्मणि सकलसंगल्भमिदं
अर्थं ब्राह्मणद्वारा पुराणाहं वाचयेत् तदंगत्वेन ब्राह्मणान्संपूज्य कृत्वा पुराणाहं वाचयेत् तत उत्त
रभागे अभिषेकार्थं कलशविधिना कलशं स्थाप्य वनुरासहितान् ग्रहानाकाह्य यथा मिलितोप
चारैः संपूज्य रक्षां विधाय प्रधानसंकल्पं कुर्यात् यथा अघेहेत्यादि देशकालौ स्मृत्वा अ

राम

६६

मुकशर्माहं मम दुष्ट ग्रह पीडा हरिविलरोगादिवर्षरिष्टनिवृत्तिपूर्वकदीर्घायुः प्राप्ति कामो गो
 विंदप्रीतिकामो वा अमुकतुलादानं करिष्ये तत्र आचार्यकर्म कर्तुं आचार्यस्य पूजनपूर्वकं वर
 णं च करिष्ये इति संकल्प्य पाद्यादिभिर्उपचारैः आचार्यं संपूज्य एभिर्गंधाक्षतपूगीफलद्रव्यैः
 करिष्यमाणं अमुकतुलादानकर्मणि आचार्यकर्म कर्तुं त्वामहं हरे इति वृत्वा हिमस्य तेति अ
 गुत्तारण पूर्वकं पंचामृतेः स्नापयित्वा अर्घ्यं संस्थाप्य प्राणनामस्य अर्घ्ये हेत्यादि अमुकतुला
 कर्मणि गोविंदप्रतिमायाः पूजनं करिष्येति संकल्प्य एतं तेति प्रतिष्ठाप्य ध्यायेत् अधश्चक्रं ग
 दामूर्द्ध्वं वा मयोः करयोः क्रमात् ऊर्ध्वं शंखमधः पद्मं गोविंदं दक्षिणं गजे इति ध्यात्वा गोविंदो ये
 तिनमो तेनमंत्रेणोपचारान्निवेद्य आसनं आवाहनं पाद्यं स्नानं मधुपर्कं स्नानांगमाचमनी
 यं वस्त्रं यज्ञोपवीतं गंधं अक्षताः पुष्पाणि धूप दीप नैवेद्य तांबूल भूषणार्थं द्रव्यं क्षणं ध्या
 त्वा तीक्ष्णं नमो ब्रह्मण्यदेवायेति पुण्यां जलिसमर्प्य तुलायेनमः अथ चतुर्विंशतिनां मंत्रां तु
 लां पूजयेत् ॐ ईशानाय नमः शशिने मातुताय बुद्राय सूर्याय विश्वकर्माणे गुरवे अं

मभिः २

एकतः सर्वसत्त्वानि तथानृतशतानि च धर्माधर्मकृतां मध्ये स्थापितासि जगद्धिते २॥५

गिरां - - प्रजापतये विश्वेभ्यो देवेभ्यः जगद्धिधात्रे पृथिव्यशंभुभ्यां पितृदेवताभ्यः सोम्या
य धर्माय अमरराजाय अग्निभ्यां जलेनाय मित्रावरुणाभ्यां मनुजराभ्यः धनेनाय गंध
र्वाय जनेनाय विश्वे इति गंधाक्षतपुष्पैः तुलां संपूज्य रक्तवस्त्रेणाच्छाद्य गोविंदप्रतिमां तुला
मवलंब्य गृहीतकुसुमांजलिः ४ तुलां त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य तुलामभिमंत्रयेत् मंत्रास्त नमस्ते स
र्वदेवानां शक्तिस्त्वसत्यमाश्रिता साक्षिभूता जगद्धात्रिणिर्मिता विश्वयोनिता १ त्वं तुलैः सर्वभूता
नां प्रमाणमिह कीर्तिता मां तोलयंती संसारादुद्धरस्व नमोस्तुते ३ यो सोतत्वाधिपो देवः पुत्रुषः
पंचविंशकः स एको धिष्ठितो देवित्वयितस्मान्नमो नमः ४ इति तुलां संप्रार्थ्य अंजलिस्थानि पुष्पा
णि तुलायां संप्रकीर्य पुनः प्रदक्षिणीकृत्य नमो नमस्ते गोविंद तुलापुत्रुषसंज्ञक त्वं हरे तारय
स्वास्मात्संसारसागरात् १ इति गोविंदं संप्रार्थ्य वासोलंकराभूषितः गोविंदं पश्यन् तु
लोत्तरपात्रे समातुल्योपविशेत् दक्षिणपात्रे सममधिकं द्रव्यं निक्षिप्य पुष्टिकामो भूमिस्थं कृ
त्वा तुलायां गोदोहमात्रं क्षणमात्रं च स्थित्वा नमस्ते सर्वभूतानां साक्षिभूते सनातनि पितामहे न

राम

६७

देवित्वं निर्मिता परमेष्ठिना १ त्वया धृतमिदं सर्वं जगत्स्थावरजंगमं सर्वभूतादिभूतिस्थेन मत्से वि
श्वधारिणि २ इति पठित्वा अतीर्थे तुलापश्चिमभागे प्राञ्जल्युत्पविशेत् अथ हेत्यादि अमुकोऽ
हं मम दुष्टग्रहपीडा अखिलरोगादिएत दुर्वारिणादि निवृत्तिपूर्वक दीर्घायुः प्राप्तिकाम एतदात्म समता
कितं अमुकद्रव्यस्यार्द्धतृतीयांशं तृतीयांशं वा मृत्युं जयादि सर्वदेवतं आचार्याय तुभ्यं संप्रदेदे तत्सत्
इत्युदञ्ज्योपविश्याय आचार्याय दद्यात् दानवाक्यं अन्नमेव यतो लक्ष्मीरन्नमेव जनादन अन्नं
ब्रह्मा खिलत्राणामसुमेजन्मजन्मनि १ अद्य तदानवाक्यं घृतं गावः प्रसूयते घृतं गोभ्यः प्रतिष्ठि
तं घृतमग्निश्च देवश्च घृतं मे संप्रगृह्यतां घृतमग्निर्घृतं सोमस्तन्मया सर्वदेवताः घृतं प्रयच्छ
तः प्रीता भवंत्यखिलदेवताः आज्यं तेजः समुद्दिष्टं आज्यं पापहरं परं आज्यं सुराणामाहारः स
र्वमाज्ये प्रतिष्ठितं आज्यं ते जोमयं देव आज्यं ते जोमयं सदा तस्मादाज्यप्रदानेन अतः शान्तिं प्रय
च्छ मे अथ गुडदानवाक्यं यथा रसानां प्रवरः सर्वे इक्षुरसो मतः समस्तस्मात्परां लक्ष्मीं दद
स्व गुडं सर्वदा तथा सुपूजितां इमां सोवर्णी गोविंद प्रतिमां च गुरवे तुभ्यं संप्रदेदे तत्सत् अमुकतु
ला दानप्रतिष्ठासि अर्थ इदं सुवर्णा मग्निदेवतं आचार्याय अवशिष्टतुलाद्रव्यं च अन्येभ्यो दद्यात्

६८

तोलितं द्रव्यं विरं न स्यापयेत् ततोभूयसीदक्षिणां ब्राह्मणभोजनसंकल्पं वक्रुष्यात् अयेहेत्यादि अ
 मुकोऽहं कर्तेतदमुकतुलादानसंगफलप्राप्त्यर्थं इमांभूयसीदक्षिणां ब्राह्मणभोजनं तथा अमुकतुला
 दानसंगफलप्राप्त्यर्थं गोविंदश्रीतये सिद्धान्तेन ब्राह्मणभोजयिष्ये इति संकल्प्य अभिषेक रक्षाव
 धं न घृतक्षयातिलकआदीर्घहणं वक्रुवा इष्टेः सह पुंजीत विरमेत् अमुतं स्मरेत् इति घृतादि
 तुलादानविधिः अथ लोह तुलादानविधिः सर्वसामान्यतुलावत् विशेषस्तु नृत्यं जयप्र
 तिमा तत्पूजनं च संकल्पविधाय शतं तोतिप्रतिष्ठाप्य ध्यानं ॐ नृत्यं जयश्रदेवोयं चतुर्भुजसि
 नेत्रकः अक्षमात्मा धरो देवो दक्षिणेन तु पाणिना १ कामेनामृतकुंडी च धारयन् नमृताब्जितां
 वरदाभयपातिश्च दिव्याभरणभूषितः २ भुक्तः सुशीलवासाश्च पद्मस्ये परिसंस्थितः इति
 ध्यात्वा शिवाय नमः ॐ जूं सः इति नैवेद्यां गांतं संपूज्या वरणा पूजां कुर्यात् ॐ जां हृदयाय नमः
 ॐ जी शिरोसे स्वाहा ॐ जूं शिखाये वषट् ॐ जूं कवचाय हुं ॐ जूं नेत्रत्रयाय वौषट् ॐ जूं अस्त्राय
 फट् इति षडंगेषु संपूज्य सूक्तदीशानं पर्यंतं आवरणानि पूजयेत् ॐ जयाये नमः ॐ विजयाये
 नमः ॐ अपराजिताये नमः ॐ अजिताये नमः ॐ भद्रकाल्ये नमः ॐ कपालिन्ये नमः ॐ क्षेमा

राम

६८